

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Derleme Makalesi • Review Article

DOI: 10.21547/jss.1548503

Netnografik Araştırmaların Sistematik İncelemesi¹

Systhematic Review of Netnographic Research

Berna COŞKUN ONAN^a Ömür GÖKTEPELİLER^{b*}

^a Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bursa / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-5218-5452

^b Arş. Gör., Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bartın / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-7302-341X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 11 Eylül 2024

Kabul tarihi: 22 Nisan 2025

Anahtar Kelimeler:

Dijital ortam,
Sosyal medya,
Dijital göçebe,
Dijital platform.

ÖZ

Bu çalışma, netnografi yönteminin ulusal ve uluslararası bağlamdaki kullanımlarını ve bu yöntemle çalışılmış konuları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Web of Science (WOS) ve TrDizin veri tabanlarında gerçekleştirilen sistematik bir inceleme ile netnografik araştırmaların disiplinlerarası dağılımı, metodolojik yaklaşımlar ve kullanılan dijital platformlar analiz edilmiştir. Netnografi araştırma yöntemi, sosyal medya, forumlar ve diğer çevrimiçi topluluklar üzerinden sosyal ve kültürel etkileşimleri incelemek için kullanılan yenilikçi bir araştırma yöntemidir. Ayrıca, çevrimiçi toplulukların dinamiklerini ve etkileşim biçimlerini inceleyerek, toplumsal değişimlerin ve kültürel evrimlerin dijital platformlar üzerinden nasıl gerçekleştiğine dair değerli bilgiler sunmaktadır. Dijital kültürlerin ve sosyal değişimlerin gözlemlenebilir hâle gelmesini sağlayarak kültürel evrimi takip etmektedir. Çalışmada, “Netnografik araştırmalar, disiplin alanlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?”, “Netnografik araştırmalar, yayın yıllarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?”, “Netnografik araştırmalarda kullanılan dijital platformlar nasıl bir dağılım göstermektedir?” ve “Netnografik araştırmalarda araştırmacıların yoğunlaştığı konular nelerdir?” gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Çalışmanın sonuçları, netnografi yönteminin özellikle eğitim, sağlık ve pazarlama gibi alanlarda artan bir şekilde tercih edildiğini göstermektedir. Ayrıca, Türkiye’deki araştırmalarda netnografi kullanımının nispeten sınırlı olduğu, ancak giderek artan bir ilgi gördüğü belirlenmiştir. Bu çalışma, netnografi yönteminin mevcut durumunu anlamayı ve bu yöntemin gelecekteki araştırmalarda nasıl daha etkin kullanılabileceğine dair yol gösterici bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 11, 2024

Accepted: April 22, 2025

Keywords:

Digital environment,
Social media,
Digital nomad,
Digital platform.

ABSTRACT

This study aims to examine the use of the netnography method in national and international contexts and the topics studied with this method. Through a systematic review of Web of Science (WOS) and TrDizin databases, the interdisciplinary distribution of netnographic research, methodological approaches and digital platforms used were analyzed. Netnography is an innovative research method used to study social and cultural interactions through social media, forums and other online communities. It also provides valuable insights into how social changes and cultural evolutions take place through digital platforms by examining the dynamics of online communities and the ways in which they interact. It tracks cultural evolution by making digital cultures and social changes observable. In the study, answers to questions such as “How does netnographic research distribute according to disciplinary fields?”, “How does netnographic research distribute according to years of publication?”, “How do digital platforms used in netnographic research distribute?” and “What are the topics that researchers focus on in netnographic research?” were sought. The results of the study show that the netnography method is increasingly preferred especially in fields such as education, health and marketing. In addition, it has been determined that the use of netnography in research in Turkey is relatively limited, but is receiving increasing attention. This study aims to understand the current state of the netnography method and provide guidance on how this method can be used more effectively in future research.

¹ Bu çalışma, 7-9 Eylül 2024 tarihinde gerçekleştirilen 4. Çankaya Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi’nde sunulan "Güncel bir Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Netnografi: WOS ve TrDizin’de Gerçekleştirilmiş Bir Sistemantik İnceleme" başlıklı özeti yayımlanmış bildirinin geliştirilmiş hâlidir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: ogoktepeliler@bartin.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Netnography is a qualitative research method used to examine cultural and social interactions in digital environments. This method, defined by Kozinets (2010), is an adaptation of traditional ethnographic approaches to digital platforms. Netnography provides an understanding of the interactions, identity formation processes and cultural practices of online communities. The researcher examines the dynamics of these communities by analyzing digital data sources such as online chats and social media posts. It also provides in-depth information about digital natives' interactions and learning processes in digital environments. The digital native generation is considered to have the ability to learn more effectively and faster with digital tools, which necessitates the adaptation of education systems to digital technologies. It is emphasized that cultural phenomena evolve on digital platforms and are transmitted from generation to generation through social interaction. Despite the increasing interest in netnographic research, there is no study that directly examines why this method is preferred, in which disciplines it is used and which digital platforms are preferred. Although there are national and international studies on the possibilities offered by the netnography method, there is no systematic research on the instrumental features of the method. At the national level, only "Netnography: General Characteristics and Usability in the Field of Sport Sciences" (Özgen & Argan, 2020) provides a systematic analysis of articles on the netnography method in sport sciences, but there is no other comprehensive study in this field. The aim of this study is to examine in depth how the netnography method is used in scientific studies. Netnography is an increasingly important method in the social sciences, enabling to understand cultures, behaviors and social interactions on digital platforms through observation. The research aims to examine in which fields the method is used, for what purposes it is preferred and its applications on digital platforms. It will also evaluate how netnography is used and its potentials in different disciplines and contexts. By providing a comprehensive literature review on netnography, the study aims to provide researchers with up-to-date knowledge and perspective. The research questions are: "How is netnographic research distributed according to disciplines?", "How is netnographic research distributed according to years of publication?", "Which digital platforms are used in netnographic research?", "Which topics are mostly addressed in netnographic research?". The research used a systematic review method to examine how netnography is used in scientific studies. Systematic reviews collect, evaluate and synthesize high quality research evidence to answer a specific research question. This research aimed to comprehensively examine the use of netnography in the social sciences through databases and publishing systems. The research followed a systematic search and analysis process based on publications in Web of Science (WOS), TrDizin and YÖKTez databases. The data collection and analysis phases were carried out according to the identified search terms, and the data were evaluated through coding and thematic analysis. In the conclusion and discussion sections of the study, national and international data are presented comparatively. The coding stage was based on elements such as disciplinary fields, article titles, sampling, conceptual framework and methods used. The synthesis phase aimed to provide in-depth analysis on these themes. The research examined the distribution of netnographic research by disciplines, years, topics and digital platforms used. The findings can be summarized as follows: Netnographic research was conducted in various disciplines. "Education" is the field in which the most research has been conducted internationally. Anthropology and sociology are prominent at the national level. There is a balanced distribution in disciplines such as art, psychology and marketing. In fields such as health, sports and communication, the number of studies is more limited. Netnographic research has been published internationally since 2007 and nationally since 2013. After 2020, a significant increase was observed at both national and international level. 2023 was the year with the highest number of publications. Netnographic research focuses on a wide range of topics. Topics such as cultural formations, digital activism, social interactions, feminism, populism, and brand loyalty stand out. In the national context, netnographic studies have focused particularly on cultural groups, stereotypes, mass movements and digital learning practices. Among digital platforms, Instructional Management Systems are the most widely used internationally. Web 2.0 tools were widely used in national and international studies. Social media tools were used more at the national level. According to the results of the research, netnographic publications in international and national databases were analyzed thematically and different themes were revealed. In international publications, four main themes emerged: "Exploring phenomenological trends", "Analyzing cultural closures", "Recognizing peripheral perspectives", "Examining creative processes". The themes concentrated in national publications were nine main themes: "Possibilities provided by the method", "Lifestyles of cultural groups", "Questioning stereotypes", "Mass movements", "Critical phenomena", "Changing ways of communication (social media use)", "Digital learning practices", "Analysis of behaviors" and "Artistic creation processes". These themes illustrate the focus of netnographic research in different fields and interdisciplinary commonalities.

Giriş

Netnografi, dijital ortamlardaki kültürel ve sosyal etkileşimleri incelemek amacıyla kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Kozinets (2010) tarafından tanımlanan netnografi, geleneksel etnografik yöntemlerin dijital dünyaya uyarlanmasıyla geliştirilmiştir. Bu yöntem, çevrimiçi toplulukların davranışlarını, etkileşimlerini ve kültürel pratiklerini anlamak için kullanılır. Netnografi, internet kullanıcılarının dijital platformlardaki günlük yaşamlarını, kimlik oluşturma süreçlerini ve topluluk dinamiklerini derinlemesine incelemeyi mümkün kılar (Kozinets, 2019).

Netnografik araştırmalar, araştırmacının çevrimiçi toplulukların bir parçası hâline gelmesini ve bu topluluklardaki etkileşimleri gözlemlemesini gerektirir. Bu süreçte, araştırmacı, çevrimiçi sohbetler, forumlar, sosyal medya paylaşımları ve blog yazıları gibi çeşitli dijital veri kaynaklarını kullanarak topluluğun dinamiklerini analiz eder (Bartl vd., 2016). Netnografi, aynı zamanda dijital platformlarda gerçekleştirilen eğitim süreçlerini ve bu süreçlerin katılımcılar üzerindeki etkilerini değerlendirmek için de etkili bir araçtır (Costello vd., 2017).

Netnografi, çevrimiçi toplulukların ve dijital ortamların sosyo-kültürel yapılarını anlamak amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemidir (Böyük, 2022). Ayrıca, kültürel olguların dijital ortamlarda nasıl evrildiğini ve bu evrilme süreçlerinin toplum üzerindeki etkilerini ortaya koyar (Erdoğan, 2022). Dijital yerlilerin dijital ortamlardaki etkileşimlerini incelemek (Akgün, 2023), bu kuşağın öğrenme ve yaşam süreçlerine dair derinlemesine bilgi sağlamaktadır. Dijital yerli kuşak (Atıkaşan, 2022; Birincioğlu & Şahin, 2021), dijital platformları yalnızca bilgiye erişim için değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve kişisel gelişim için de kullanmaktadır. Bu durum, dijital teknolojilerin yalnızca bir araç değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi hâline geldiğini göstermektedir. Dijital yerlilerin, geleneksel öğrenme yöntemlerine kıyasla dijital araçlarla daha etkili ve hızlı öğrenme yeteneklerine sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum, eğitim ortamlarının yeniden şekillendirilmesini ve dijital teknolojilerin eğitim sistemine entegrasyonunu (Yavuz & Toprakçı, 2021) zorunlu kılmaktadır.

Dijital yerli nesil için dijital ortamlar, bilgiye erişim ve bilgi üretme süreçlerini hızlandırmış, öğrenme deneyimini daha interaktif ve erişilebilir hale getirmiştir (Şahin & Başak, 2019). Bu doğrultuda, netnografi gibi dijital araştırma yöntemleri, dijital yerli kuşağın çevrimiçi davranışlarını, sosyal medya etkileşimlerini ve dijital öğrenme süreçlerini anlamak için önemli bir araç olarak öne çıkmıştır. Bu doğrultuda kimi zaman yöntemin adı dijital etnografya olarak da kullanılmıştır (Hall & Stornaiuolo, 2020).

Netnografinin dijital evrimi, çevrimiçi toplulukların hızla kendine yer edinmesi ve teknolojik durumların yöntemle entegrasyonu bağlamında yenilik getirecek süreçlerden geçmektedir. Dijital dönüşümün getirmiş olduğu olanaklar sayesinde araştırmacılar kapsamlı veri çeşitliliğine ulaşabilmekte ve çok yönlü bakış açıları yakalayabilmektedir. Netnografinin geleceği düşünüldüğünde, disiplinlerarası kullanım alanının genişlemesi beklenmektedir. Önümüzdeki dönemlerde yapay zekânın da gelişmesiyle birlikte netnografi yöntemi etkileşim kapasitesini artıracaktır.

Kültür, toplumsal etkileşimlerin bir ürünü olarak varlığını sürdüren ve zamanla evrilerek gelişen dinamik bir yapıdır. Kültürün sürekliliği, bireylerin ortak değerler, normlar, inançlar ve davranış biçimleri etrafında birleşmeleri ile mümkün hâle gelir. Kültürel olgular, bu bağlamda, bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimler sonucu şekillenir ve nesilden nesle aktarılır. Dijital teknolojilerin ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, kültürel etkileşimlerin doğası da değişime uğramıştır (Çaycı & Aktaş, 2018). Artık kültürler, fiziksel mekânlarla sınırlı kalmayarak, dijital platformlar üzerinden de etkileşim ve dönüşüm süreçlerini sürdürmektedir (Yaralı & Baloğlu,

2023). Kültürel olguların evrilmesi ve sürmesi, özellikle sanat, dil, moda, tüketim alışkanlıkları ve teknoloji kullanım alışkanlıkları gibi alanlarda belirgin bir şekilde görülmektedir. Toplumsal etkileşim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır ve sürekli olarak yenilenir. Eğitim, bu kültürel aktarım sürecinin en önemli araçlarından biri olarak öne çıkar (Eskicumalı, 2003). Özellikle dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte, kültürel olguların evrimi ve sürekliliği, yeni medya ortamlarında farklı bir boyut kazanmıştır.

Problem Durumu

Netnografik araştırmanın yöntem olarak olanaklarını sunan ulusal ve uluslararası bağlamda yayınlanmış pek çok araştırmayla karşılaşmış; fakat doğrudan yöntemin araçsallığını ifade etmeyi amaçlayan sistematik bir araştırma yayınlanmamıştır. Netnografi yönteminin araçsallığı açısından ulusal alanda yayınlanmış sadece bir sistematik araştırma bulunmaktadır. Özgen ve Argan (2020), Netnografi: Genel Özellikleri ve Spor Bilimleri Alanında Kullanılabilirliği adlı araştırmada, yöntem olarak sistematik araştırma kullanmış; fakat araştırma spor bilimleri literatüründe netnografi yöntemine ilişkin yayınlanmış makalelerle (n=14) sınırlandırılmış bir analiz ortaya koymuştur. Netnografik araştırmalara duyulan ilginin gün geçtikçe arttığı görülmektedir; fakat bu araştırma yöntemiyle yapılan bilimsel yayınların bu yönetime neden ihtiyaç duydukları, hangi disiplin alanlarında kullandıkları ve etkileşimli dijital platformların hangilerinin kullanıldığını doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Amaç ve Araştırma Soruları

Bu araştırmanın amacı, netnografi yönteminin bilimsel araştırmalardaki kullanımını derinlemesine incelemektir. Özellikle, yöntemin hangi disiplin alanlarında ve ne sıklıkla tercih edildiği, yöntemin hangi amaçlarla ve hangi kültürel gruplarla kullanıldığı, yöntemin dijital platformlardaki uygulamaları gibi konulara odaklanılmıştır. Bu çalışmanın netnografi yönteminin kuramsal ve uygulamalı yönlerini kapsayan kapsamlı bir değerlendirme sunarak araştırmacılara ve eğitimcilere bu yöntemle ilgili güncel amaç ve perspektifler sağlaması beklenmektedir.

Araştırma soruları, sistematik araştırmalarda izlenen kapsam çerçevesinde düzenlenmiştir. “Sistematik incelemelerin odak noktaları, modelleri ve belirli türdeki araştırma soruları için seçilen araştırmaların dâhil edilmesi bakımından değişiklik gösterir” (Torgerson vd., 2017, ss. 358-359). Buna göre, araştırmanın probleminden hareketle ifade edilen araştırma amacına ilişkin olarak belirli araştırma soruları ile yola çıkılmıştır. Bu sorular aşağıdaki gibidir:

1. Netnografik araştırmalar, disiplin alanlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Netnografik araştırmalar, yayın yıllarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Netnografik araştırmalarda kullandıkları dijital platformlar nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Netnografik araştırmalarda araştırmacıların yoğunlaştığı konular nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma, sistematik bir araştırmadır. Sistematik araştırmalar, araştırma tipolojisinde sistematik incelemeler olarak da adlandırılmaktadır. “Sistematik incelemeler, belirli bir araştırma sorusunu cevaplamak için tüm yüksek kalitedeki araştırma delillerini etraflıca araştıran, belirleyen, onların niteliklerine değer veren ve sentezleyen, titizlikle tasarlanmış ve yürütülmüş literatür incelemeleridir” (Torgerson vd., 2017, s. 357). Bu anlamda sistematik incelemeler geleneksel literatür taramasından farklıdır. Sistematik araştırmalar,

araştırma sorularından sonuca kadar ilerleyen süreç, şeffaf ve kapsamlı bir protokol izlenmesini gerektirir.

Araştırma Protokolü

Bu araştırmanın veri toplama sürecinde, sistematik incelemelerin giriş aşaması olan araştırma sorularına uygun olarak araştırma öncesinde hazırlanan bir protokol uygulanmıştır. Sistematik incelemelerde “Araştırma için protokol veya plan, incelemeye dahil edilen çalışmaların belirlenmesinden önce sistematik incelemenin modelini ve yöntemlerini tanımlar” (Torgerson vd., 2017, s. 362). Buna göre, bu araştırmanın protokolünde belirli aşamalar izlenmiştir. Araştırma tasarımının açıklanması aşamasında (aşama 1) araştırma sorularına yönelik belirlenen arama terimleri, ilgili veri tabanlarından elde edilmiş ve araştırmaların amacı, örnekleme (kültürel topluluklar), kavramsal çerçevesi, kullanılan yöntemler ve elde edilen bulgular incelenerek makaleler ile bildiri kitapçıları değerlendirilmiştir. Gelişmiş arama özellikleri kullanılarak tüm yılları kapsayan bir tarama planlanmış ve sistematik incelemelerin güncel eğilimleri gösterebilmesi adına zamansal sınırlama getirilmemiştir. Tarama ve veri toplama aşamasında (aşama 2) Web of Science (WOS) ve TrDizin veri tabanlarında yapılmıştır. Bu süreçte kullanılan arama terimleri, veri tabanlarına göre şöyledir:

WOS Arama terimleri: “netnography” OR “netnographic” OR “netnography and digital” OR “digital ethnography” NOT “visual ethnography”

TrDizin ve YÖKTez Arama terimleri: “netnografi” OR “netnografi*”.

WOS’ta 102, TrDizin’de 63 makale tespit edilmiştir. Ayrıca, YÖKTez veri tabanında 38 lisansüstü tez de çalışmaya dahil edilmiştir. Böylece, toplamda 165 yayın ham veri seti olarak elde edilmiştir. Bilim dünyasındaki en güvenilir atıf veri tabanı olarak WOS Core Collection veri tabanı bilimsel dergileri ve ayrıca lisansüstü tezleri kapsamı nedeniyle zengin ve güvenilir bir kaynak oluşturmıştır. Proquest veri tabanı, yüksek sayıda (n=1563) tez içermesi nedeniyle ve bu tezlerden üretilmiş nitelikli yayınların halihazırda WOS’ta yayınlandığı düşüncesiyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Google Akademik ise bir arama motoru olması, burada taranan yayınların nitelikli indeksli dergilerle sınırlı olmaması ve atıf bilgilerinin doğrulanmasının güçlüğü gibi sebeplerle araştırmanın bir veri kaynağı olarak tercih edilmemiştir. Ayrıca, araştırmada gerçekleştirilen veri toplama, dahil etme ve dışarıda bırakma aşamasında eğitim temel disiplinde gerçekleştirilen yayınların uluslararası veri tabanında yayınlanmış makaleler (n=85) ve ulusal veri tabanında yayınlanmış makale ve tezler (n=5) toplamda sayıca çok (n= 90) olması, bu disiplin alanında yoğunlaşılan konuların ayrıca incelenmesi gerektiğini göstermiş ve bu nedenle araştırmanın dördüncü sorusuna yönelik derinlikli tematik analizin dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın dahil etme/dışarıda bırakma aşaması (aşama 3) titizlikle gerçekleştirilmiştir. Görsel etnografi, fiziksel ortamda gerçekleşen (Hine, 2000) sosyal pratikleri görsel verilerle incelemeyi hedeflerken, netnografi çevrimiçi ortamda gerçekleşen etkileşimleri ve kültürel dinamikleri araştırmaktadır (Kozinets, 2010). Bu doğrultuda araştırmanın başlangıcında uluslararası bağlamda yapılan arama sırasında karşılaşılan “visual ethnography” tamlaması, görsel etnografinin sosyal etkileşimli olduğu halde dijital platformları barındırma zorunluluğu olmaması gerekçesiyle arama terimlerine (NOT “visual ethnography”) dahil edilmemiştir. Daha sonra, veri toplama sürecinde görsel etnografi yöntemiyle gerçekleştirilmiş yayınların çokluğu nedeniyle kültür gruplarının incelenmesi açısından yakınlık kurulmuş ve netnografi yöntemini ilgilendirdiği gerekçesiyle sadece yöntemin yıllara göre dağılımı açısından sınırlandırılarak araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca, TrDizin’de gerçekleştirilen başlangıç taraması ulusal yayınların sayısal dağılımında gerçek verilere ulaşabilmek kaygısıyla aynı arama terimleriyle Dergipark taraması da veri toplama sürecine

kontrol amaçlı dahil edilmiştir. Buna ek olarak araştırma sürecinde karşılaşılan ve yöntemin gerekliliklerini karşıladığı düşünülen “digital ethnography” tamlaması arama terimlerine (OR “digital ethnography”) ve araştırmaların veri setine eklenmiştir. Araştırma protokolünde belirtilen ve gerekçeleriyle açıklanan terimler ve arama kriterleri, sürecin tutarlılığı için tüm süreç boyunca değiştirilmeden uygulanmıştır.

“Netnografi” terimi, araştırmamızın temel yöntemsel çerçevesine işaret ettiği için başlangıç noktası olmuştur. Ancak alanyazını daha kapsamlı taramak amacıyla “digital ethnography”, terimi de eklenmiştir. Bu terim, çevrimiçi bağlamda etnografik veri toplama çalışmalarını farklı bakış açılarıyla ele aldığı için seçimimize dahil edilmiştir. Örneğin, “digital ethnography” terimi daha geniş bir kuramsal çerçeveye ve internet dışındaki dijital ortamlara da işaret etmektedir. Böylece, yalnızca “netnografi” üzerinden tanımlanan çalışmalarla sınırlı kalmadan, dijital ortamlarda etnografik yöntem kullanımı hakkındaki tüm literatürü gözden geçirebilme imkânı sağlanmıştır. Farklı dilleri ve coğrafyaları kapsayan WOS verileriyle birlikte Türkiye merkezli TrDizin ve YÖKTEZ kullanımı, netnografi alanındaki araştırmaları çok yönlü olarak incelemeyi mümkün kılmıştır. Hakemli dergileri barındıran indeksli veri tabanları ve tezler, araştırmamızın yöntemsel güvenilirliğini desteklemekte, bulguların geçerli ve güvenilir kaynaklara dayandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte eğitim, pazarlama, sosyoloji, iletişim gibi farklı disiplin ve alanlarda netnografi yönteminin kullanımı hakkında bilgi veren kapsamlı bir veri seti elde edilmiştir. Bu çeşitlilik, netnografinin çok disiplinli yapısını yansıtarak temsiliyeti güçlendirmektedir.

Veri analizinde, sistematik araştırmalarda kullanılan; kodlama, kalite değerlendirmesi ve sentez aşamasına yer verilmiştir. Bu doğrultuda araştırma sorularına olarak yönelik sistematik analizde yer verilen kodlama aşaması dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Kodlama aşaması (aşama 4) Kodlama için “İnceleme için geliştirilmiş bir kodlama formu kullanarak dahil edilen çalışmaların her birinden veri çıkarma” (Torgerson vd., 2017, s. 361) yönergesi uygulanmış ve bir analiz formu geliştirilmiştir. Doküman inceleme amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen bu formda, veri setinde yer alan yayınların incelemeye alındığı maddeler şu şekildedir: “yazar/ların disiplin alan/ları”, “başlık”, “yıl”, “araştırmanın amaç cümlesi”, “örneklem/kültürel topluluk”, “odak konu/olgu”, “yöntem”, “dijital platformlar”. Bunların yanı sıra, araştırmaların veri toplama teknikleri, bulguları da incelenmiştir. Bu liste üzerinde yayın yılları, disiplin alanları ve kullanılan dijital platformlar dışında kalan metinsel içerik incelenmiş özellikle amaç, yöntem, kültürel olgu ve grup açısından bir kodlama planlanmıştır. Bu kodlama çalışmasında araştırmalarda kullanılan terminolojik kavramlara ve yayına özgü hassasiyetlere özen gösterilmiştir. Kodlama aşamasının ardından, ortaya çıkan kodlar arasındaki ilişkiler dikkate alınarak temalar oluşturulmuştur. Buna bir örnek olarak “*göçmenlik olgusu*”, “*yaşlı yetişkinler*” ve *Özel sağlık ihtiyaçları olan çocukların ebeveynleri*” kodları, toplumsal etkileşimlerde ve sosyal normların yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynayan periferik bakış açılarını fark ettirerek görünmeyeni görünür kılmayı sağladığını göstermektedir. Bu nedenle bu kodlar, “*Periferik Bakış Açılarını Fark Ettirmek*” teması altında bir araya getirilmiş ve bulgularda dahi alana özgü terminolojiye sadık kalarak açıklanmıştır. Bu aşama sonucunda bir araya gelen kodların yazarların kullandıkları terminolojiye bağlı kalmaya özen gösterilmiştir. Kodlar ve geçici temalar hakkında araştırmacılar arasında görüş birliğine varılmıştır. Bu süreçte tamamlanan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasıyla sistematik araştırmanın kalite çalışması (aşama 5) gerçekleştirilmiştir. Bu kod sistemleri araştırmaların yoğunlaştıkları konular bağlamında temalar halinde bir araya getirilmiştir. Bulgular, bu temalar üzerinden yayınlara atıflarla açıklanmıştır. Sistematik araştırmalarda sentez çalışması (aşama 6) ve raporlama (aşama 7) olarak nitelendirilen aşamalar, yayına dönüştürülen bu araştırmada sonuç ve tartışma kısımlarında yer almaktadır. Dahil edilen tüm çalışmalarından elde edilen

verilerin birleştirilmesi amacını taşıyan sentez aşaması, okuyucu için derinlikli bir anlam elde etme, karşılaştırmalar kurabilme ve kendi araştırmalarına yönelik olarak çıkarımlarda bulunabilmeyi sağlamaktadır. Araştırmancının sonuç kısmında, sistematik araştırmanın sentezleme ilkesine uygun olarak, uluslararası ve ulusal veri tabanlarından elde edilmiş temalar bulgular içerisinde başlıklar hâlinde gösterilmiş ve içerdikleri kodlar italik gösterilerek tematik bağlamın açıklanması yoluyla sunulmuştur. Sayısal veriler, ulusal ve uluslararası sayısal değerleri üzerinden karşılaştırmalı biçimde sunulmuştur.

Bulgular

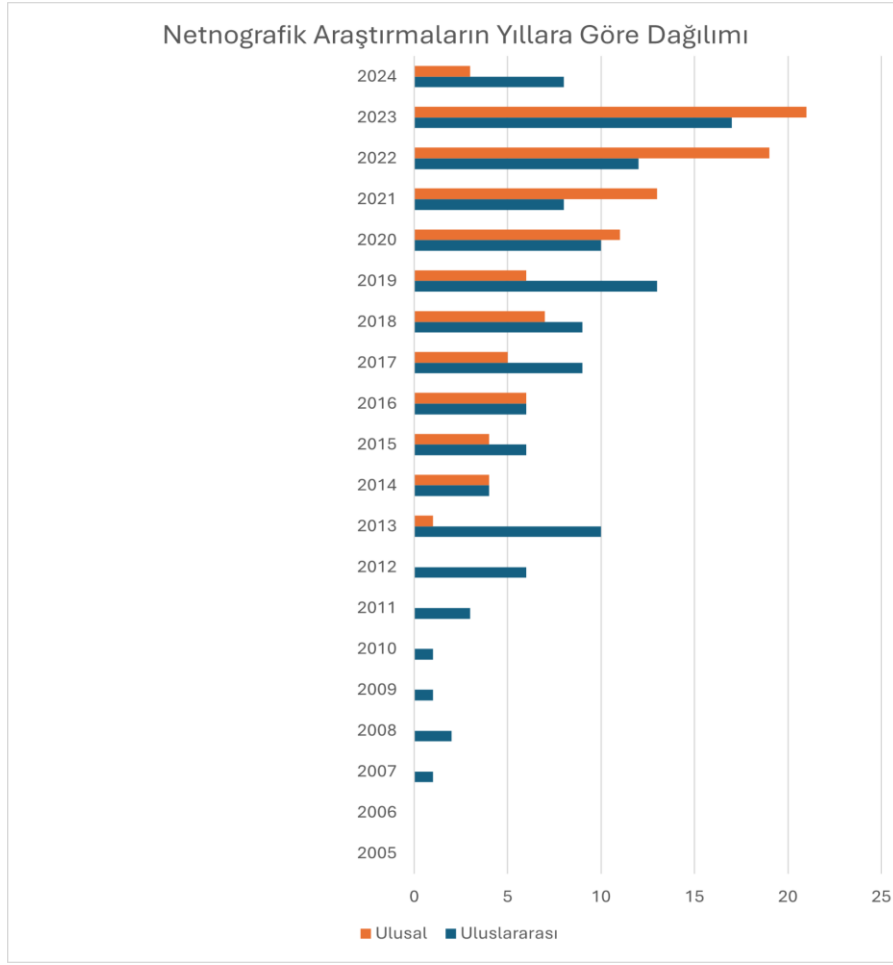
Netnografik Araştırmaların Disiplin Alanlarına Göre Dağılımı

Netnografinin araştırma tasarımına yön verdiği yayınlar ulusal ve uluslararası bağlamda incelemeye alındığında, çeşitli bilimsel disiplinlerin perspektiflerinden oluşan 63 ulusal bilimsel makale, enstitülerde üretilmiş 38 lisansüstü tez çalışması ve Web of Science (WOS) veri tabanında yayınlanmış 102 makale ile karşılaşılmaktadır. Bu yayınlar; sosyoloji, tercümanlık/dil çalışmaları, psikoloji, spor, işletme, sanat/tasarım, tercümanlık/dil çalışmaları, reklamcılık, siyasi bilimler, pazarlama, iletişim, turizm ve sağlık alanlarından üretilmiş araştırmalardır.

Netnografik araştırmalar, disiplin alanlarına göre dağılımını ortaya koymayı amaçlayan araştırma sorusuna yönelik olarak "Eğitim" disiplini, uluslararası ve ulusal düzeyde (n=85/5) sayısı en fazla sayıda netnografik araştırmanın yayına dönüştüğü alan olarak öne çıkmaktadır. Bu alanda uluslararası çalışmaların sayısının çok yüksek olduğu görülmekte ve diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında belirgin bir fark yaratmaktadır. Uluslararası alandaki makaleler incelendiğinde; "Sosyoloji" (n=7), "Tercümanlık/Dil Çalışmaları" (n=3), "Sanat/Tasarım" (n=2), "Sağlık" (n=2), "Psikoloji" (n=1), "Pazarlama" (n=1), ve "Siyasi Bilimler" (n=1) disiplinlerinde araştırmalarla karşılaşılmaktadır. Diğer yandan ulusal alanda 63 makale, 8 kitap ve kitap bölümü, 4 bildiri ve 38 tez incelenerek yapılan değerlendirmede çeşitli disiplin alanlarıyla karşılaşılmıştır. Bu alanlar sayıca çok olandan az olana doğru şu şekilde dağılım göstermektedir: "Sosyoloji" (n=52), "Pazarlama" (n=20), "İletişim" (n=12), "Reklamcılık" (n=8), "Turizm" (n=8), "Spor" (n=5), "Sağlık" (n=4) ve "Sanat/Tasarım" (n=4). Araştırmancının bu kısmında elde edilen bulgulara göre, ulusal alanda eğitim haricinde yapılan araştırmaların dağıldıkları disiplin alanlarının uluslararası alandakilere göre sayıca daha fazla olduğu (113/17) görülmektedir.

Netnografik Araştırmaların Yayın Yıllarına Göre Dağılımı

Araştırma sorularından biri olan "Netnografik araştırmalar, yayın yıllarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?" sorusuna yönelik yapılan sistematik incelemede, toplam 226 yayının yıllara göre dağılımı incelenmiştir. Bu dağılımın TrDizin ve Web of Science yayınları açısından dağılımında sayılar üzerinden genel bir durum gözlemlenmiştir. Netnografik araştırmaların yıllara göre ulusal ve uluslararası düzeydeki dağılımı aşağıda Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1: Netnografik araştırmaların yıllara göre dağılımları

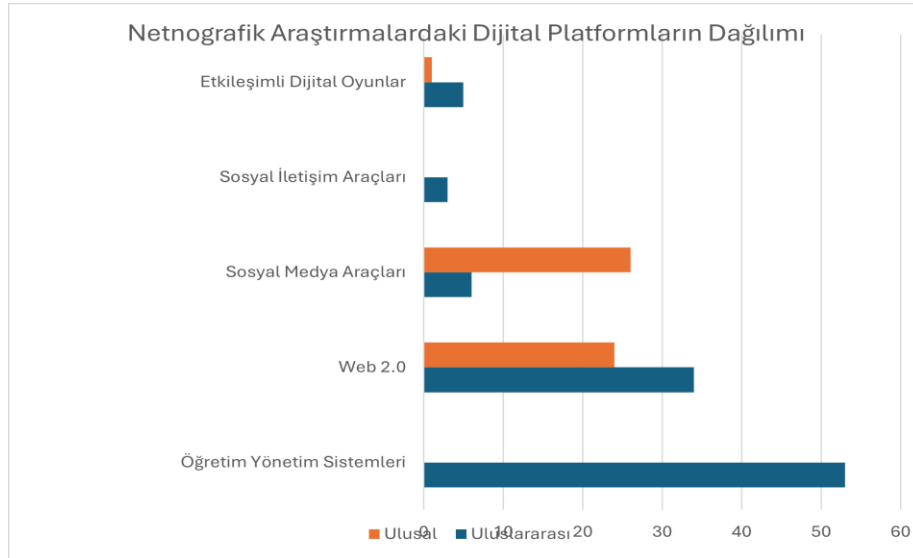
Grafik 1, 2005 yılından 2024 yılına kadar belirtilen veri tabanlarındaki yayınlanmış çeşitli türdeki yayınları kapsamaktadır. Bu yayınlar arasında uluslararası alanda üretilmiş WOS veri tabanında taranan 85 eğitim alanında yayınlanmış makale, eğitim alanı dışında farklı disiplinlerde üretilmiş 17 makale ve netnografiyle kültür grupları incelemek açısından yakınlık gösteren görsel etnografi, görsel metodoloji, dijital etnografi, video etnografi yöntemlerini kullanan 11 makale yer almaktadır. Uluslararası alanda netnografi yöntemi kadar dikkat çeken ve kültür gruplarını anlamak ve açıklamakta kullanılan etnografik yöntemler de bu yoğun ilginin anlaşılabilirliği amacıyla bulguların bu kısmında kapsama dahil edilmiştir. Ulusal alanda incelenen araştırmaların sayısal dağılımları 63 makale, 8 kitap/kitap bölümü, 4 bildiri ve 38 tezden oluşmaktadır. Grafikte görülen genel eğilim, netnografik araştırmalara olan ilgi ve ihtiyacın zamanla arttığını göstermektedir. Uluslararası veri tabanında ilk yayının 2007 tarihli olduğu ve ulusal veri tabanında yayınlanmış ilk araştırmanın 2013 tarihli olduğu görülmektedir. Ulusal ve uluslararası bağlamda bir inceleme yapıldığında 2007 yılındaki toplam yayın sayısının (n=1), 2013 yılında ulusal ve uluslararası (1/10) toplam 11 yayına rastlanmıştır. Netnografik araştırma olan ilk yayından on yıl sonra 2017 yılında ulusal ve uluslararası (5/9) yayın eklenmiş ve netnografik araştırmaların veri tabanında toplam sayısının 69 yayına yükseldiği görülmektedir. Uluslararası ve ulusal yayın sayıları bir arada sunulduğunda; 2018 yılında (9/7), 2019 yılında (13/6), 2020 yılında (10/11), 2021 yılında (8/13), 2022 yılında (12/19), 2023 yılında (17/21), ve 2024 yılında (8/3) oranlarındadır. Grafik 1’de görülen yayın sayıları, yıllar bazında değerlendirildiğinde; toplam yayın sayısı (n=38) en yüksek yılın 2023 yılı olduğu görülmektedir. İlk bilimsel araştırmanın yayınlandığı 2007 tarihinden on yıl sonra yayın sayılarında önemli bir artışın (1/49) olduğu görülmektedir. Araştırmanın yürütüldüğü

yıllar aralığında uluslararası veri tabanında en fazla yayın (n=17) 2023 yılındadır, ulusal bağlamda en fazla yayın (n=21) da 2023 yılında yayınlanmıştır. 2024 yılına ait uluslararası ve ulusal (8/3) toplam yayın sayısının 2023 yılındaki toplam yayın sayısına oranla (11/38) az olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin, bu araştırmanın veri toplama sürecinde belirlenen zamansal kesitte 2024 yılında dergilerin yayın süreçlerine devam etmeleri olarak açıklanabilir. Bu bağlamda, 2020'den sonra hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. 2023 ve 2024 yıllarında uluslararası düzeyde yapılan araştırmaların sayısı dikkat çekici bir şekilde artmıştır. 2024 yılında ulusal çalışmalar da belirgin bir artış göstermiştir, ancak uluslararası çalışmalar daha fazla sayıdadır. 2013 yılı, uluslararası düzeyde netnografik araştırmaların yoğun olarak yapıldığı (n=10) diğer önemli yıldır. Bu yılda, ulusal bağlamdaki çalışma sayısı 1 olmasına rağmen, uluslararası çalışmaların sayısının 10 olduğu görülmektedir. 2020 ve 2021 yıllarında ulusal düzeydeki araştırmalar, uluslararası düzeyde yapılan araştırmaların önüne geçmiştir. Bu, bazı yıllarda ulusal düzeyde yapılan çalışmaların daha aktif olduğunu göstermektedir. 2005 ve 2010 yılları arasında ise netnografik araştırmaların sayısı (n=5) oldukça düşüktür. Araştırmaların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yaygınlaşması 2010'lu yılların başlarından itibaren başlamış gibi görünmektedir.

Netnografik Araştırmalarında Kullanılan Dijital Platformların Dağılımları

Netnografik araştırmalarda kullanılan dijital platformların dağılımı Grafik 2'de gösterilmektedir. Veriler ulusal ve uluslararası bağlamda yapılan uygulamalı araştırmaların kullandıkları bir veya birden çok dijital platformunun oluşturduğu geniş kapsama göre incelenmiştir. Grafik, çeşitli dijital platformların netnografik çalışmalarda ne kadar sıklıkla kullanıldığını göstermektedir.

Grafik 2: Netnografik araştırmalardaki dijital platformların dağılımları

Öğretim Yönetim Sistemleri kategorisi, uluslararası düzeyde en fazla netnografik çalışmanın yapıldığı platformu temsil etmektedir. Diğer tüm kategorilerle karşılaştırıldığında, Öğretim Yönetim Sistemleri üzerine yapılan araştırmaların sayısı (n=53) en yüksek seviyededir. Öğretim Yönetim Sistemleri olarak kullanılan ve topluluklara ulaşmak ve etkileşimlerini incelemek amacıyla kullanılan platformlar; MOOC, Coursera, Moodle, Wiki, Turnitin, Webheads, Dualingo, Oer, Sn Mentor, Netvizz, Seesaw, Spirit Fanfics'tir. Ulusal düzeyde ise bu alanda herhangi bir çalışma görülmemektedir. Web 2.0 kategorisine bakıldığında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yoğun olarak kullanılan bir diğer platform

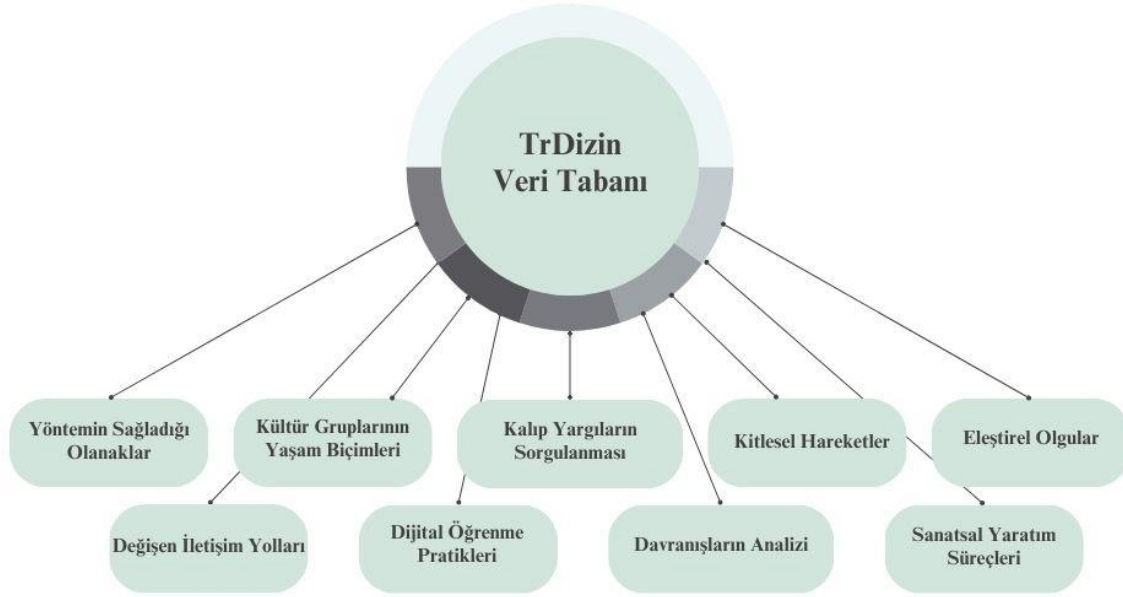
türüdür. Bu dijital platformlar; Mentionmapp, Google Translate, Trivago, Familjeliv, Unhu, Booking, Tripadvisor, Tv Ines, Bilibili, Gephi, Down Syndrome Orange County, Reddit'tir. Bu kategoride; uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sayısı 34'tür ve ulusal düzeyde bu sayı 24'tür. Sosyal Medya Araçları kategorisi özellikle ulusal düzeyde (n=26) netnografik çalışmalar için yaygın başvurulmuş bir platformdur. Sosyal Medya Araçları olarak kategorize edilen platformlar, toplulukların doğrudan iletişim kurdukları; Instagram, Facebook, X, Youtube, Tumblr, Snapchat'tir. Sosyal medya araçları uluslararası düzeyde de kullanılmıştır, ancak ulusal düzeydeki çalışmalardan daha azdır. Sosyal İletişim Araçları (n=3) sadece uluslararası bağlamda rastlanan bir kategori olmuştur ve Etkileşimli Dijital Oyunların uluslararası (n=5) ve ulusal (n=1) kategorilerinde yapılan netnografik araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Her iki kategori de daha çok uluslararası düzeyde incelenmiştir. Grafikte genel olarak uluslararası düzeyde yapılan araştırmaların daha yaygın olduğu görülmektedir. Öğretim Yönetim Sistemleri ve Web 2.0 gibi platformlar uluslararası çalışmaların odağında yer alırken, ulusal çalışmalarda daha çok Sosyal Medya Araçları öne çıkmaktadır.

Netnografik Araştırmalarda Yoğunlaşan Konular

Netnografik araştırmalar, dijital ortamlar ve çevrimiçi topluluklarda kültürel ve sosyal fenomenlerin dinamiklerini inceleyen geniş bir disiplinler arası çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma alanında ulusal ve uluslararası veri tabanlarından elde edilen yayınlarda öne çıkan konular, kültürel oluşum, dijital aktivizm, sosyal etkileşim ve toplumsal tepkiler, dijital ebeveynlik, internet folkloru/netlore, feminizm, popülizm, fanatizm, marka bağlılığı, beslenme ve okuryazarlık gibi geniş bir yelpazede yer almaktadır. Netnografik çalışmalarda sıklıkla ele alınan bu konular, dijital dünyada bireylerin ve toplulukların kendilerini ifade etme biçimlerini, kimlik inşalarını ve toplumsal ayrışmalarını derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, eğitim alanında yapılan çok sayıda netnografik araştırmanın ayrı bir incelemeyi gerektirdiği göz önünde bulundurulmuş ve bu bağlamda bu çalışmada, eğitime yönelik netnografik çalışmalar kapsamının dışında bırakılmıştır.

Ulusal Bağlamda Netnografik Araştırmaların Yoğunlaştığı Konular

TRDizin'de taranmış makale (n=63), YÖKTez'de taranmış tez (n=38) ve ayrıca kitap/kitap bölümü (n=8), kongre ve sempozyumlarda yayınlanmış bildirilerden (n=4) elde edilmiş toplam (n=113) yayında karşılaşılan konular, tematik bir biçimde değerlendirilmiş; birtakım ortaklıklar ve farklılıklar üzerinden dokuz tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar; "Yöntemin sağladığı olanaklar", "Kültür gruplarının yaşam biçimleri", "Kalıp yargıların sorgulanması", "Kitlese hareketler", "Eleştirel olgular", "Değişen iletişim yolları", "Dijital öğrenme pratikleri", "Davranışların analizi" ve "Sanatsal yaratım süreçleri" temalarıdır. Bu temalar, araştırmaların tam metinlerinin analiz edilmesiyle elde edilmiştir. Bu süreçte araştırmaların amacı, örnekleme (kültürel topluluk), kavramsal çerçevesi, kullanılan dijital yöntemler ve elde edilen bulgular incelenmiş, ardından yapılan kodlama çalışmasıyla ortaya çıkan kodların arasındaki ilişkiler dikkate alınarak temalar oluşturulmuştur. Temaların belirlenmesinde, araştırmacıların ortak görüşleri doğrultusunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Aşağıda Şekil 1'de görülen dokuz tema bir arada gösterilmiş ve içerdiği kodlara ilişkin ayrıntılı açıklamalar, bu kısmın paragraflarında sunulmuştur.

Şekil 1: Ulusal bağlamda netnografik araştırmaların yoğunlaştığı temalar

Yöntemin Sağladığı Olanaklar

Netnografik yöntem, özellikle dijital platformlarda gerçekleşen sosyal etkileşimleri ve kültürel oluşumları incelemek için önemli olanaklar sunmaktadır. Ayrıca, netnografi, zamandan ve mekândan bağımsız olarak geniş bir katılımcı kitlesine ulaşmayı mümkün kılmakta, bu da araştırmacıların çok çeşitli topluluklar ve kültürel gruplar üzerinde derinlemesine analizler yapmasına olanak tanımaktadır. Ulusal literatürde yöntemin teorik açıdan detaylı bir incelemesini sunan ve etnografiden dönüşümünü ele alan yayınlar bulunmaktadır (Aksu, 2018; Bronner, 2018; Dyrud, 2018; Karakaya, 2019; Maria vd., 2018; McNeill, 2018). Netnografik araştırmalarla ilgili yayınların bir kısmı dijital sanal toplulukların karmaşık folklorik yapısının anlaşılmasında önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır (Bowler, 2018; King, 2018; Köker, 2022). Ayrıca, bu yöntemin sunduğu fırsatları; yöntemin farklı disiplinlerde kullanımı açısından açıklayan (Demircioğlu & Dereli, 2023; Ebre vd., 2021; Nakip & Gökmen, 2022; Özbölük, & Dursun, 2015; Özgen & Argan, 2020; Özkaynar vd., 2019; Özkaya, 2013; Özudoğru, 2014) çok sayıda çalışma mevcuttur.

Kültür Gruplarının Yaşam Biçimleri

Kültür gruplarının yaşam biçimleri, netnografik araştırmaların önemli bir odak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür araştırmalar, grupların yaşam tarzlarını, değişim süreçlerini, ritüellerini ve ritik unsurlarını derinlemesine inceler. Örneğin, *anneler* (Aktan & Kayış, 2018; Sezer, 2022), *erkekler* (Keskin, 2020), *içerik üreticileri* (Eren & Yeni, 2023; Mutlu & Bazarcı, 2017; Şimşek & Şimşek, 2021; Yıldırım, 2022) gibi grupların yanı sıra *sanal topluluklar* (Akın, 2022; Aksu, 2017; Arıkan Karagöz, 2022; Cebeci, 2014; Cebeci & Esen, 2016; Eren Çetin, 2019; Gönkek vd., 2021; Gün, 2018; Güzel & Keskin, 2019; Kıarımovi, 2023; Özkurt vd., 2023), *Instagram fenomenleri* (Akgün, 2023; Sezgin, 2016;), *kadın futbolcular* (Tiryaki & Karakuş, 2023) ve *vegan-vejetaryen topluluklar* (Yetim vd., 2021) gibi çeşitli toplulukların paylaştıkları ortak kültür ve pratikler üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu grupların ritüelleri ve alışkanlıkları, dijital ortamlardaki davranış biçimlerinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kalıp Yargıların Sorgulanması

Kalıp yargıların sorgulanması, toplumsal önyargılar ve ayrımcı pratiklerle mücadelede kritik bir öneme sahiptir. *Beden şekilciliği* (Sejfula, 2023), özellikle bireylerin fiziksel görünüşlerine dayalı olarak maruz kaldıkları ayrımcılığı ve bu ayrımcılığın toplumsal normlara nasıl katkıda bulunduğunu açığa çıkarır. Bu tür kalıp yargılar, bireylerin bedenlerini toplumun dayattığı ideal standartlarla karşılaştırmalarına yol açar ve hem fiziksel hem de psikolojik olarak baskı yaratır. *Öz-temsili ve ötekilik* ise (Özmen, & Keskin, 2018), bireylerin kendilerini toplumsal düzlemde nasıl sundukları ve toplumun onları nasıl algıladığı üzerinden incelenmektedir. Bu iki kavram, bireyin kendi kimliğini oluşturma ve başkalarının bakış açısından nasıl ötekileştirildiğini anlama sürecini sorgular. Bu tür kalıplaşmış düşüncelerin ele alınması, bireylerin özgürleşmesine ve daha eşitlikçi bir toplumsal yapının inşasına katkıda bulunur.

Kitlesel Hareketler

Kitlesel hareketler, dijital çağda giderek artan bir etkileşim alanı bulmuş ve çeşitli platformlar üzerinden geniş kitlelere ulaşmıştır. *Dijital aktivistlerin* sosyal medya kullanımları, *toplumsal cinsiyet eşitliği* gibi olgulara karşı gösterilen muhalif tepkilerin anlaşılması ve analiz edilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Algül, 2014; Bülent Bekki, 2020; Kavak, 2022). Bu hareketler, yeni medya araçları aracılığıyla *nostalji* duygusu ve *toplumsal belleği* yeniden şekillendirirken (Satır, 2021), aynı zamanda *internet folklorü* veya “*netlore*” gibi dijital kültür öğelerini de içerir (Baki, 2014). *Dijital pazarlamanın* (Böyük, 2022; Gülmen, 2019; Karahan & Nergiz, 2021; Özkurt, 2022; Seçilmiş, 2022; Uslu, 2023) ve *marka bağlılığının* (Dalgıç, 2019; Dalgıç & Tiltay, 2020; Obus, 2021; Ozan, 2024; Özkan Erciyas, 2015) bu kitlesel hareketlerle etkileşimi, *marka hakkında tüketici ile olan ilişkilerini* (Dikkaya Kavak, 2022; Obus & Eti İçli, 2022) yeniden tanımlamış ve *kolektif bilinçte* yer edinmiştir. Özellikle *dijital aktivizm*, bu hareketlerin sürekliliğini sağlamak ve gündemde tutmak adına önemli stratejik araçlar sunar.

Eleştirel Olgular

Kapitalizm, post-kolonyalizm, liberalizm gibi üst anlatıların gerek yerel gerekse evrensel pek çok büyük dalga hareket mevcuttur. Dijitalleşme nedeniyle, bu dalga hareketler daha hızlı yayılan olgular hâline gelmiştir. Bu yerel ve evrensel değişimler, alt kültürlerin ritik öğelerinin gün geçtikçe azalmasına ve bir yandan yeni kültürel öğelerin oluşumuna yol açmaktadır. Bu bağlamda pek çok araştırmada netnografi yöntemi kullanılarak bu değişimlerin çeşitli yönleri çeşitli açılardan incelenmeye çalışıldığı görülmüştür. Araştırmanın veri analiz sürecinde gerçekleştirilen kodlama sonucunda veri setindeki yayınlarda incelenen eleştirel olgular; *kültürel* (Şafak, 2017), *dijital aktivizm*, *etkileşim* ve *sosyal tepkiler* (Aybek vd., 2022; Birincioğlu & Şahin, 2021; Sağır, 2020; Uzun, 2023), *feminizm* (Çalışır & Bayrak, 2021; Erdem, 2023), *popülizm*, *fanatizm* (Atmaca & Toygur, 2021a) ve *fetişizm* (Atıkaslan, 2022; Çağlan Bilsel, 2024; Girgin, 2023; Keskin, 2024; Sever, 2020) gibi evrensel konulardır. Bunlara ek olarak toplulukların doğrudan etkilendiği ve eleştirel olarak araştırmalara konu olan diğer yayınlar; *tüketim kültürü* (Akgül, 2020; Özkoçak, 2024) ve *kültür endüstrisi* (Aydın, 2021; Bahar, 2015; Özbölük, 2015; Şahin, 2023; Uğur, 2018; Yıldırım, 2022), *yeni medya, kültürde eleştirelilik* (Akgül, 2020), *kültürel aktivizm* (Başlar, 2016) ve *mizah* (Atmaca & Toygur, 2021b) konularındaki tartışmalardan oluşmaktadır. Eleştireliliğin yerelden evrensele uzanan bir yapıda çıkarımlara neden olabilecek bir konuyu yayına dönüştüren bir araştırmada, aşı karşıtlığının boyutlarını tanımlayarak, toplumdaki *aşı karşıtlığı* seviyesini belirlemek (Şeker, 2023) amacıyla netnografik sonuçlarının açıklandığı görülmüştür.

Değişen İletişim Yolları

Değişen iletişim yolları, dijital teknolojilerin ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, medya iletişiminde merkeziyetsiz medya iletişiminde *merkeziyetsizlik* kavramını öne çıkarır. (Ata, 2023; Şenkardış, 2023;), medya iletişiminde *merkeziyetçiliğin kırıldığını* (Atmaca vd., 2022) ve bireylerin artık merkezi otoritelere bağılı kalmaksızın kendi içeriklerini üreterek iletişim süreçlerini çeşitlendirdiklerini vurgular. Bu yeni iletişim yapıları, *çeviri pratikleri* üzerinde de etkili olmuştur; (Görgüler, 2016) dijital platformlar aracılığıyla yapılan çeviri süreçleri, kullanıcılar arasında dinamik ve etkileşimli bir iş birliği haline gelmiştir. Üretici ve tüketici arasındaki iletişimi inceleyen (Kara, 2020) araştırmalarda değişen iletişim yollarının değiştiğini göstermektedir. Müzik üzerine yürütülen tartışmalar ve *kullanıcı-dinleyici etkileşimleri* de bu değişimin önemli bir parçasıdır (Sağır, 2020), *müziğe dair sosyal medya paylaşımları* (Celal Erman, 2021; Keskin, 2023) ve sohbetlerde dinleyicilerin aktif bir rol üstlenerek müzik kültürünün inşasında katkıda bulunduklarını ifade eder. Bu etkileşimler, bireylerin sadece içerik tüketicisi değil, aynı zamanda içerik üreticisi ve şekillendiricisi olduğunu gösterir.

Dijital Öğrenme Pratikleri

Dijital teknolojiler yoluyla yaşamın her anına giren sanal iletişim ve deneyimler, salt deneyimler olmaktan öte, gizil öğrenmeleri de beraberinde getirmektedir. Planlanmamış bu gizil öğrenmeler, çeşitli kurumsal yapılar yoluyla planlanarak amaçlı ve örgütlü öğrenmelere dönüştürülmektedir. Bu dönüşümle beraber dijital sosyal alanlarda istendik öğrenme ortamları yaratılabilmekte ve bu durumun, kimi çevrelerce günümüz için daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Özellikle kitlesel çevrimiçi ortamlarda tasarlanan projelerle *beslenme ve okuryazarlığı* (Argana vd., 2019; Atakan & Seraj, 2016; Demir, & Öztürk, 2023; Kobak, 2020) konusunda yürütülmüş çalışmalar, sağlık alanında yürütülecek ve halkın okuryazarlığını arttırabilecek yaygın politikaların nasıl yapılandırılabilirliği konusundaki önerileri, netnografik ve gerçek saha verileriyle ortaya koymaktadır. Öğrenme ortamlarının dijital teknolojiler yoluyla *kültürel mirası sürdürme* yoluna nasıl hizmet edebileceğini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar, *dijital sanal ziyaret deneyimi* (Çelik, 2022; Uca, & Karahan, 2022) bağlamında yürütülmüş ve deneyimi yaşayan toplulukların etkileşimlerini bu bağlamda incelemiştir.

Davranışların Analizi

Davranışların analizi temasına bakıldığında, toplulukların ve grupların belirli olgular karşısında nasıl tepki verdiğini, uyum sağladığını ya da karşı çıktığını anlamak için netnografinin kritik bir yaklaşım sağladığı görülmektedir. Netnografik yöntemlerle gerçekleştirilen araştırmalar, bu davranışların dijital dünyada nasıl şekillendiğini ve ortak tutumlara nasıl dönüştüğünü incelemektedir. Örneğin, Başaslan (2017) *uyuma davranışını*, dijital platformlarda toplulukların normlara nasıl adapte olduğunu incelerken, Baloğlu (2023) *dijital ebeveynlik* üzerinden ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamda nasıl yönlendirdiğini açıklamaktadır. Ayrıca, Uslu (2023) *dijital dilencilik* üzerine yaptığı çalışmada, yardım taleplerinin dijital ortama nasıl taşındığını ve toplulukların bu duruma nasıl tepki verdiğini araştırmıştır. Saygın ve Arca (2020) ile Saygın (2019) ise *satın alma davranışlarının* dijital ortamda nasıl şekillendiğini ve bireylerin bu platformlarda nasıl karar aldığını incelemiştir. *Tüketici davranışları* (Cengiz & Başaran, 2016; Özkan, 2023; Serkan, 2023; Şahin & Şahin, 2023; Yetim, Dursun & Argan, 2021), *şikâyet davranışları* (Altunel & Çiftçi, 2021; Berkay Kocatürk, 2018; Hoşgör vd., 2023; Sarıyer & Gülmez, 2023), *sigara bırakma mücadelesi* (Mercimek, 2021) ve *menstrual kap kullanımı* (Tokay Argan vd., 2019) gibi konular ise sağlık alanına odaklanarak, bireylerin motivasyon kaynaklarını ve bu davranışların daha geniş toplumsal etkilerini anlamayı hedeflemiştir. Bu araştırmalar, toplumsal değişimler karşısında

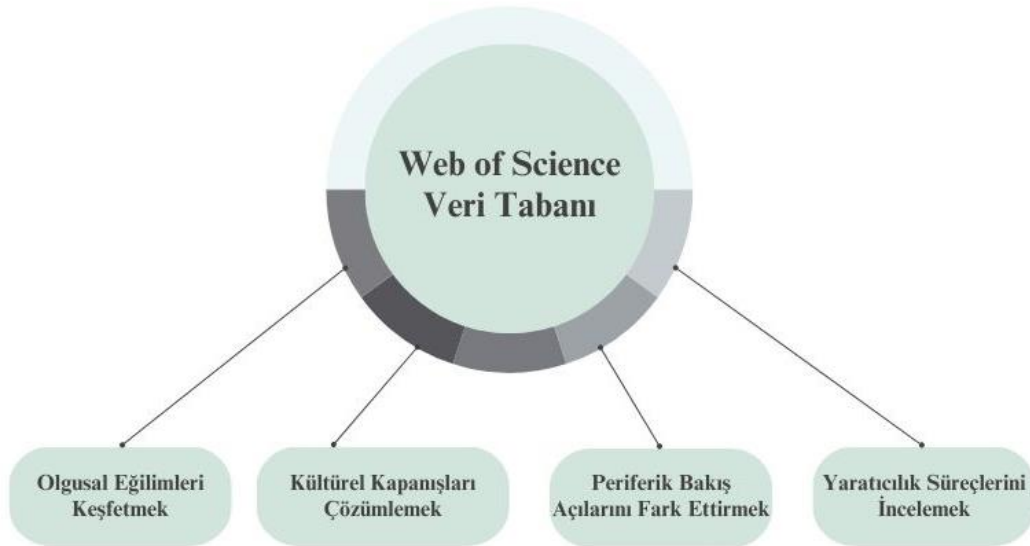
bireylerin ve grupların nasıl tepki verdiğini ve bu tepkilerin uzun vadede nasıl normlara dönüştüğünü anlamak açısından önemlidir.

Sanatsal Yaratım Süreçleri

Sanatsal yaratım süreçleri, teknolojik gelişmeler ve toplumsal dönüşümlerle birlikte yeni boyutlar kazanmıştır. Ulusal yayınlara bakıldığında, bu süreçlerin netnografik yöntemlerle ele alındığı birçok çalışma göze çarpmaktadır. Örneğin, Karaviran (2024) NFT sanatını toplulukların dijital ortamlardaki yaratıcı üretim süreçleri bağlamında incelerken, bu yeni sanat formunun hem bireysel hem de *kolektif yaratıcılığı* nasıl şekillendirdiğini sorgular. Benzer şekilde, Mühür (2022), *spekülatif tasarımın* netnografik yöntemler ile nasıl ele alınabileceğini tartışmakta ve bu yöntemlerin, sanatçıların yaratıcı süreçlerini dijital topluluklarla olan etkileşimler aracılığıyla nasıl zenginleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, sanatsal yaratımın yalnızca fiziksel mekânda değil, dijital ortamlarda da yeniden tanımlandığını ve sanatçıların yaratıcı süreçlerinde toplulukların oynadığı rolü vurgulamaktadır.

Uluslararası Bağlamda Netnografik Araştırmaların Yoğunlaştığı Konular

Web of Science yayın sistemine bağlı veri tabanlarında eğitim alanı hariç taranan yayınlarda karşılaşılan (n=16) konular, tematik bir biçimde değerlendirilmiş; birtakım ortaklıklar ve farklılıklar üzerinden dört tema ortaya çıkmaktadır. Bu temalar; “Olgusal eğilimleri keşfetmek”, “Kültürel kapanışları çözümlmek”, “Periferik bakış açılarını fark ettirmek” ve “Yaratıcılık süreçlerini incelemek” temalarıdır. Bu temalar, araştırmaların tam metinlerinin incelenerek, araştırmanın amacı, örnekleme (kültürel topluluk), kavramsal çerçevesi, yöntem kullanımı ve sonuçları incelenerek yapılan kodlama çalışması sonucunda elde edilen kodların ilişkileri gözetilerek oluşturulmuş temalardır. Temaların oluşturulmasında araştırmacıların ortak görüşleri esas alınarak geçerlilik ve güvenilirlik çalışması da sağlanmıştır. Şekil 2’de görülen temalara ve içerdikleri kodlara ilişkin detaylı açıklamalar aşağıdadır.

Şekil 2: Uluslararası bağlamda netnografik araştırmaların yoğunlaştığı temalar

Olgusal Eğilimleri Keşfetmek

Netnografik araştırmalarda araştırmaya konu olarak seçilmiş kültürel etkileşimler yoluyla konuyla doğrudan ya da çeşitli yollarla ilişkili olgulara dönüşmesi muhtemeldir. Araştırmada sistematik tarama sonucunda elde edilen verilerde özellikle olgu üzerinde çalışmış araştırmalarla da karşılaşmıştır. Bunlar, toplulukların sosyal pratiklerini psikolojik ya da

davranışsal, bilişsel ve kültürel öğeler ve bu öğelerin güncel yaşam şartlarının izlenen değişimlerini gösterebilmek amacıyla tasarlanan araştırmalardır. Bunlardan ilki, *tüketim olgusunun* topluluklar açısından anlamını araştıran bir netnografik araştırmadır (Musabirov & Bulygin, 2020). Diğer bir araştırma, *sanal toplulukların iletişim yöntemleri, sosyal girişimlerini* konu alan (Isbell, 2018; Pajchert vd., 2019) araştırmadır. Bunlara gösterilebilecek *dilin ve iletişimin sosyal pratiklerdeki monolojik rolünün* incelendiği araştırma (Bagga-Gupta, 2017) ve *dil kullanımının değişimini* araştırmacılar üzerinden (Chen vd., 2023) ortaya koymaktadır. *Web tabanlı beslenme eğitimi* (Wallace vd., 2018) ve *sosyal medya pazarlamasında* kitle hareketlerinin etkileri (Dada vd., 2022) konularına yoğunlaşan diğer çalışmalar, kitlelerin hangi olgulara eğilim gösterdiğinin sonuçlarını sergilemektedir.

Kültürel Kapanışları Çözümlemek

Kültürel kapanışlar teması, kültürlerin kendine özgü yaşam biçimlerinin değişmeyen yönlerine vurgu yapan araştırmaların verilerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bu bağlamda özellikle dikkat çeken bir araştırma, AB kurumlarının sosyal medya platformları aracılığıyla, *çevrimiçi topluluklarda* yarattıkları etkileri (Hall ve Stornaiuolo, 2020; Manaloché & Epuran, 2013) inceleyerek yerel toplumların ortak kültürlenmelerini açıklamayı amaçlamaktadır. Kültürlerin kapalı yönleri üzerinden kurgulanmış benzer bir çalışma ise medya yerelleştirme endüstrisinde görsel-işitsel *içerik üretimi ve yerel çeviri yöntemlerinin* kültürel aracılıktaki etkinliği (Wang vd., 2024) konusunda tasarlanmıştır. Netnografinin kültürel iletişimde medya yoluyla yerleşmenin etkilerini ortaya koyabilecek önemli bir araç olduğu konusunda dikkat çekmektedir. Toplumların kültürel yönlerinin belirli kaygılarla yönlendirilebileceğine politik açıdan bir örnek göstermeyi amaçlayan ve *dilin kültürel bir aygıt olarak kullanımı* (Yazan, 2015) konusunda netnografik bir araştırmanın olanaklarını sunan bir araştırmayla da karşılaşmıştır.

Periferik Bakış Açılarını Fark Ettirmek

Netnografi, kültürel topluluklar kadar azınlık grupların yaşam biçimlerini anlama amacına da en doğru yoldan ulaşabilmeyi sağlayan bir araştırma yöntemidir. Araştırmanın veri toplama sürecinde, bu açıdan verilebilecek örneklerle karşılaşmıştır; *göçmenlik olgusu* ve çevrimiçi davranışların sosyal ortama etkileri (de Faria, 2023), Covid salgını döneminde *yaşlı yetişkinlerin* sosyal medya kullanım amaçları (Ebardo vd., 2022), *Sorunlu öğrencilerin tespiti* (Nawi vd., 2023) ve *Özel sağlık ihtiyaçları olan çocukların ebeveynlerinin* deneyimlerinin psikolojik yönleri (Boursier vd., 2022). Toplumsal etkileşimlerde ve sosyal normların yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynayan periferik bakış açılarını fark ettirerek görünmeyi göstermektedir.

Yaratıcılık Süreçlerini İncelemek

Yaratıcılık, insanların kültürden gelen ve geleneklerle beslenen üretim süreçlerini kapsamaktadır. Yaşam biçimlerinden, yemek kültürüne, yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasından iletişim biçimlerine tüm bilişsel, davranışsal ve üretimsel yöntemlerle anlamlandırılabilir. Bu açıdan insanların kültürlere özgü davranışları ve kültürlerden yaratıcılıkla farklılaşan davranışları, netnografinin doğrudan konusu haline gelmektedir. Bu araştırmanın veri setinde bulunan iki araştırmada karşılaşılan konular, kültürlere özgü yaratıcılık olgusunu incelemenin netnografik yollarını sergiler niteliktedir. Belirli topluluklara özgü *hikâye oluşturma süreçlerini* (de Jesus Lima vd., 2022) yaratıcılık bağlamında netnografik bir sorgulamaya tabi tutan bir araştırma ve teknolojinin *kentsel dans stillerindeki* yaratıcı, somut uygulamaları nasıl etkilediğinin izleyici yorumlarıyla incelenmesi (Maranan vd., 2013) konusunda gerçekleştirilmiş bir çalışma bulunmaktadır.

Sonuç

Netnografik araştırmaların disiplinlere, yıllara ve dijital platformlara göre görünümü

Netnografik araştırmaların farklı disiplin alanlarına göre ulusal ve uluslararası veri tabanlarındaki yayınlarda disiplin alanları arasında sosyoloji, pazarlama, tercümanlık/dil çalışmaları, sanat/tasarım, sağlık, psikoloji ve spor gibi çeşitli alanlar bulunmaktadır. Bu alanlardan en yüksek netnografik araştırma sayısı eğitim alanında gerçekleştirilmiştir. Bu alanda uluslararası düzeyde çok sayıda çalışma yapılmıştır, diğer disiplinlere göre oldukça belirgin bir farkla öne çıkmıştır. Eğitimden sonra en fazla netnografik araştırmanın yapıldığı ikinci alan olarak sosyoloji öne çıkmıştır. Diğer yandan baktığımızda sosyoloji alanında daha çok ulusal düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Reklamcılık, sanat/tasarım gibi bazı disiplinlerde netnografik araştırmaların sayısının çok düşük olduğu görülmüştür. Kozinets'in (2010) eseri, pazarlama alanında ortaya çıkmış olsa da yöntemin kültürleri anlama açısından uygun yapısı, onu iletişim bilimleri, sosyoloji ve eğitim gibi alanlarda da yaygın bir şekilde kullanılabilir hale getirmiştir. Hatta iletişim ve sağlık gibi disiplinlerde bile, yöntemin iletişimsel veri toplama süreçlerini değerlendirmeyi sağlayan yönleri birçok araştırmada kullanılmaya devam etmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre bu dağılım, netnografik araştırmaların ulusal düzeyde, sosyoloji ve pazarlama çalışmaları gibi sosyal bilimler alanlarında yoğunlaştığını göstermiştir. Ulusal düzeyde yapılan araştırmaların yukarıdaki iki alan için genel olarak daha fazla olup, özellikle uluslararası alanda eğitim alanı oldukça baskın bir konumdadır. Bu durum, netnografik metodolojinin sosyal bilimlerde ve özellikle eğitimde önemli bir yer tuttuğunu ve ayrıca araştırılması gereken küresel bir ilgiye işaret etmektedir.

Disiplin türlerine ilişkin tüm sonuçlar incelendiğinde, eğitimle ilgili dijital kültürel etkileşimlerin, dijital öğrenme topluluklarının ulusal bağlamda yeterince araştırılmadığı görülmüştür. Eğitim alanında yapılan netnografik çalışmaların diğer disiplinlere kıyasla çok daha fazla olduğu ve uluslararası düzeyde bu alandaki çalışmalara yoğun bir ilgi olduğu görülmüştür. Bu durum, eğitim alanında yayınlanmış ulusal ve uluslararası araştırmaların konu odaklı ve geniş kapsamlı bir bakışla ortaya koyulmasının gerekliliğini göstermektedir. Ulusal bağlamda, eğitimde kültürel eğitsel toplulukların ve güncel etkileşimlerin dijital ortamlarda nasıl temsil edildiği ve bu ortamlarda öğrenme ve öğretme olgularının nasıl sürdürüldüğü konusunda tasarlanmış ampirik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın ikinci araştırma sorusu netnografik araştırmaların yayın yılları incelenmiştir. 2005'ten 2024'e kadar olan netnografik araştırmaların ulusal ve uluslararası veri tabanlarındaki gelişimi incelenmiştir. Netnografik araştırmaların yaygınlaşması 2010'lu yılların başlarında belirginleşmiştir. Netnografik araştırmalara olan ilgi, 2000'li yılların ortalarından itibaren ulusal ve uluslararası düzeyde artış göstermiştir. Yayınlardaki bu artış, dijital platformların ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla paralellik göstermektedir. 2020 sonrası dönemde, özellikle pandemi gibi küresel salgınlar ve olaylar, dijital ortamları daha da merkezi hale getirmiştir. 2023 yılı, ulusal ve uluslararası düzeyde en fazla netnografik araştırmanın yayımlandığı yıl olmuş ve netnografinin gelişimi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bununla birlikte, ulusal bağlamda yapılan araştırmalar bazı yıllarda uluslararası çalışmalardan daha aktif olmuş, özellikle 2020 ve 2021 yıllarında ulusal çalışmalar öne çıkmıştır. Araştırmalar, dijital kültür ve toplumsal etkileşimlere dair yeni perspektifler sunmakta olup (Miller, 2020) gelecekte bu alandaki çalışmaların daha da yaygınlaşması beklenmektedir. 2024 yılı kesin verilerinin bundan sonraki araştırmalara dahil edilmesiyle birlikte, netnografik araştırmaların gelişim trendinin daha da derinlemesine anlaşılabileceği düşünülmektedir.

Bu inceleme, netnografik araştırmalarda uluslararası ve ulusal düzeyde kullanılan dijital platformlar arasındaki dağılımı net bir şekilde ortaya koymuştur. Uluslararası çalışmaların büyük çoğunluğunun Öğretim Yönetim Sistemleri ve Web 2.0 kategorileri üzerine yoğunlaştığı, ulusal çalışmaların ise daha çok Sosyal Medya Araçları çevresinde toplandığı görülmüştür. Bu durum, uluslararası araştırmacıların özellikle eğitim odaklı platformlara olan ilgisini ve bu platformların dijital toplulukların analizinde daha fazla tercih edildiğini göstermiştir. Ulusal düzeyde ise sosyal medya araçlarının doğrudan iletişimi ve etkileşimi sağlaması nedeniyle netnografik araştırmalarda daha fazla yer bulduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, Sosyal İletişim Araçları ve Etkileşimli Dijital Oyunlar gibi platformların uluslararası ve ulusal araştırmalarda nispeten az yer alması, bu platformlarda çalışmanın etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Netnografik araştırmalarda yoğunlaşılan konular

Uluslararası yayın sistemine bağlı veri tabanında taranan yayınlarda karşılaşılan konular, tematik bir biçimde değerlendirilmiş; birtakım ortaklıklar ve farklılıklar belirginleşmiştir. Netnografik araştırmalar, toplulukların sosyal pratiklerini psikolojik ya da davranışsal, bilişsel ve kültürel öğeler ve bu öğelerin güncel yaşam şartlarının izlenen değişimlerini gösterebilmek amacıyla tasarlanan ve tüketim olgusu, sanal toplulukların iletişim yöntemleri, beslenme eğitimi, sosyal medya pazarlaması, dil kullanımının değişimi gibi olgusal eğilimleri keşfedildiği araştırmalardır. Kültürlerin kendine özgü yaşam biçimlerinin değişmeyen yönlerini çözümlemeyi amaçlayan netnografik araştırmaların kültürel iletişimde medya yoluyla yerleşmenin etkilerini ortaya koyabilecek önemli bir araç olduğu söylenebilir. Göçmenlik olgusu, yaşlı yetişkinler ve özel gereksinimli bireylerin ve çevrelerinin sosyal normların yeniden şekillenmesindeki önemli rolünü gösteren araştırmalar, periferik bakış açılarını fark ettirmeyi amaçlamaktadır. Yaratıcılık süreçlerini inceleyen netnografik araştırmalar, kültürle özgü yaratıcılık yollarını incelemenin yanı sıra bireylerin kültürden gelen ve geleneklerle beslenen üretim süreçlerinin toplum ve teknoloji gibi değişkenlerle somut ve yaratıcı uygulamalara nasıl dönüştüğünü örneklendirmektedir.

Ulusal veri tabanında taranan yayınlarda karşılaşılan konuların tematik değerlendirmesine göre netnografi, zamandan ve mekândan bağımsız olarak geniş bir katılımcı kitlesine ulaşmayı mümkün kılmakta, bu da araştırmacıların çok çeşitli topluluklar ve kültürel gruplarının yaşam biçimleri üzerinde derinlemesine analizler yapmasına olanak tanımaktadır. Bireyin kendi kimliğini oluşturma ve başkalarının bakış açısından nasıl ötekileştirildiğini anlama sürecini sorgulamakta başvurulan bir yöntem olarak netnografi, bu tür kalıplaşmış düşüncelerin sorgulanmasına, bireylerin özgürleşmesine ve daha eşitlikçi bir toplumsal yapının inşasına katkıda bulunur. Kitleli hareketler, dijital çağda giderek artan bir etkileşim alanı bulmuş ve çeşitli platformlar üzerinden geniş kitlelere ulaşmıştır. Netnografi, dijital aktivistlerin sosyal medya kullanımları, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi olgulara karşı gösterilen muhalif tepkilerin anlaşılması ve analiz edilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Dijitalleşme nedeniyle, büyük düşünsel hareketler daha hızlı yayılan olgular haline gelmektedir, aynı zamanda alt kültürlerin ritik öğelerinin gün geçtikçe azalmasına, bir yandan da yeni kültürel öğelerin oluşumuna yol açmaktadır. Bu bağlamda netnografi yöntemi kullanılarak bu değişimlerin çeşitli yönlerinin eleştirel biçimde incelendiği görülmüştür. Sosyal medya kullanımı nedeniyle değişen iletişim yolları, dijital platformlarda kullanıcılar arasında dinamik ve etkileşimli bir iş birliği yaratmış ve bu etkileşimlerin bireylerin sadece içerik tüketicisi değil, aynı zamanda şekillendiricisi olduğunu gösterir. Dijital teknolojiler yoluyla yaşamın her anına giren sanal iletişim ve deneyimler, salt deneyimler olmaktan öte, gizil öğrenmeleri de beraberinde getirmektedir. Planlanmamış bu gizil öğrenmeler, çeşitli kurumsal yapılar yoluyla planlanarak kültürel mirası sürdürme ve beslenme okuryazarlığı gibi amaçlı ve örgütlü

öğrenmelere dönüştürülmektedir. Bu dönüşümle beraber dijital sosyal alanlarda istendik öğrenme ortamları yaratılabilmekte ve bu durumun kimi çevrelerce günümüz için daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Toplulukların ve grupların belirli olgular karşısında nasıl tepki verdiğini, değişimlere ya da olaylara nasıl uyum sağladığını ya da karşı çıktığını anlamak için netnografinin kritik bir yaklaşım sağladığı görülmüştür. Netnografik yöntemlerle gerçekleştirilen araştırmalar, bu davranışların dijital dünyada nasıl şekillendiğini ve ortak tutumlara nasıl dönüştüğünü incelemektedir. Ayrıca, geleneksel bağlamda bireysel üretimlerle oluşturduğu kabul edilen sanatsal yaratımın dijital ortamlarda yeniden tanımlandığı ve sanatçıların yaratıcı süreçlerinde toplulukların oynadığı rolü göstermenin bir yolu olarak da netnografik araştırmalara ihtiyaç duyulmuştur. Sonuç olarak temaların genel değerlendirmesi yapıldığında, netnografik araştırmaların ulusal bağlamda, bireysel davranış ve düşünüş biçimlerinin olgulara dönüşümü noktasında genel kültürel çıkarımlar elde etmekte fayda sağladığı söylenebilir. Ayrıca yerel bağlamda kültürel mirasın sürdürülebilirliği, sanal ziyaretler gibi planlı deneyimlerin öğretici ve sürdürülebilir etkinliklere dönüşümünü destekleyen ulusal örnekler dikkat çekicidir.

Kaynakça

- Akgün, A. C. (2023). Kültürel diplomasi bağlamında sanal fenomenlerin sosyal ağ kullanımı: Imma Gram örneği. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (2), 258-275.
- Atıksan, H. O. (2022). Türkiye’de k-pop hayranlığı ve dijital emek: Twitter hayran hesapları. *Intermedia International E-journal*, 9 (17), 212-234.
- Bartl, M., Kannan, V. K., Stockinger, H. (2016). A review and analysis of literature on netnography research. *International Journal of Technology Marketing*, 11 (2), 165-196.
- Birincioğlu, Y., Şahin, Z. B. (2021). Haber yorumlarında yeniden üretilen erkeklik halleri: Pınar Gültekin cinayeti üzerine netnografik bir inceleme. *Moment Dergi*, 8 (2), 415-438.
- Böyük, M. (2022). Dijital medya ve spor sponsorluğu: Yandex ve Fenerbahçe iş birliği üzerine inceleme. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 4 (2), 118-125.
- Costello, L., McDermott, M. L., Wallace, R. (2017). Netnography: Range of practices, misperceptions, and missed opportunities. *International Journal of Qualitative Methods*, 16 (1), 1609406917700647.
- Çaycı, A. E., Aktaş, C. (2018). Dijitalden tatmak: Yemeğin “yeni” gastro mekânlardaki seyirlik gösterisinin kültürel yansımaları. *Trt Akademi*, 3 (6), 710-727.
- Erdoğan, İ. (2022). Karanlık sosyal medya ve sosyal medyanın karanlık yüzü: Kavramlar, araştırmalar ve stratejiler. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (40), 411-429.
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişim: Türkiye’nin değişim sürecinde eğitimin rolü: 1923-1946. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19 (2), 15-29.
- Hall, M., Stornaiuolo, A. (2020). Tracing networked writing in an online community through resonance maps. *Learning, Culture and Social Interaction*, 24, 100287.
- Hine, C. (2000). *Virtual ethnography*. Sage Publications.
- Kozinets, R. (2010). *Netnography: Doing ethnographic research online*. Sage Publications.
- Kozinets, R. (2019). *Netnography: The essential guide to qualitative social media research*. Sage Publications.
- Miller, V. (2020). *Understanding digital culture*. Sage Publications.
- Özgen, C., Argan, M. (2020). Netnografi: Genel özellikleri ve spor bilimleri alanında kullanılabilirliği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15 (1), 5044-5064.
- Şahin, G., Başak, T. (2019). Hemşirelik eğitiminde oyun temelli öğrenme. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8 (3), 308-314.

- Torgerson, C., Hall, J., Light, K. (2017). Systematic reviews. *Research Methods and Methodologies in Education*, 2, 166-179.
- Yaralı, C., Baloğlu, Ö. Ö. (2023). Dijital süreçlerin doğal ve kültürel miras turizminin gelişimine etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13, 245-264.
- Yavuz, B., Toprakçı, E. (2021). Covid-19 pandemisi sebebiyle okulların uzaktan öğretim yapması ile ilgili internet forumlarında paylaşılan görüşler. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 120-139.

İncelenen Kaynaklar

- Akgül, D. (2020). Gösterişçi tüketim ile benlik genişleten# pembegelinler: Netnografi uygulaması. *Nitel Sosyal Bilimler*, 2 (1), 40-59.
- Akgül, M. (2020). Simülasyon, gerçeklik ve hipergerçeklik kavramlarından islami evlilik sitelerini okumak. *Bilimname*, 2020 (41), 413-442.
- Akın, S. (2022). *Çevrim içi öğrenme ortamlarının sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki gelişimi açısından incelenmesi: Bir netnografi çalışması*. (Yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Aksu, O. (2017). Ayrımcılığın özel bir alanı olan HIV pozitif kadınlar ve çalışma hayatı: Bir netnografi çalışması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 174-186.
- Aksu, O. (2018). Bir araştırma yöntemi olarak netnografi: Ötekini anlamamanın dijital boyutu. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 14-17.
- Aktan, E., Kayış, H. H. (2018). Sosyal medya ve değişim: Bloglar aracılığıyla anneliğin evrimi üzerine netnografik bir analiz. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 9 (32), 39-54.
- Algül, F. (2014). Yeni toplumsal hareketler ve sosyal medya: Kuzey ormanları savunması hareketine yönelik bir örnek olay incelemesi. *Marmara İletişim Dergisi*, (22), 139-152.
- Altunel, G. K., Çifçi, İ. (2021). Fine-dining restoranlarda müşteri memnuniyetini etkileyen unsurların belirlenmesi: Netnografik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (4), 1523-1537.
- Anderson, T., Milbrandt, M. K. (2005). *Art for life: Authentic instruction in art*. McGraw-Hill.
- Argana, M., Kösea, H., Özgena, C. (2019, Nisan 11-14). İlaç değil besin desteği! Supplement tüketim davranışlarına yönelik netnografik bir araştırma [Tam Metin]. 2. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, Muğla, s. 75.
- Arıkan Karagöz, B. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Facebook öğretmen gruplarında paylaşım yapma motivasyonları: Bir netnografik durum çalışması*. (Yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Ata, F. (2023). Afet haberciliği: Kahramanmaraş merkezli depremler sürecinde sosyal medyaya yönelik bir değerlendirme. *Trt Akademi*, 8(18), 606-629.
- Atakan, Ş. S., Seraj, M. (2016). Ev-içi yiyecek hazırlanması davranışının arkasındaki tüketici motivasyonlarının incelenmesi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 9 (18), 105-133.
- Atmaca, D., Toygur, H. (2021a). Fenerbahçe futbol takımının 1959 öncesi şampiyonluklarına instagram ve ekşi sözlük etkileşiminde bakabilmek: netnografi çalışması örneği. *Journal of ROL Sport Sciences*, 2 (3), 25-53.
- Atmaca, D., Toygur, H. (2021b). Mizahi ürünlerin marka kişilik konseptinde değerlendirilmesi: Yılmaz Vural örneği'nin netnografi perspektifinde aktarımı. *Uluslararası Sosyal Medya ve İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 75-100.

- Atmaca, D., Toygur, H., Çamurcu, H. (2022). Video yardımcı hakem (VAR) uygulaması ile ilgili bazı değerlendirmeler: netnografi çalışması örneği. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 4 (1), 47-58.
- Aydın, C. (2021). *Sosyal medya ve tüketim kültürü perspektifiyle Instagram ve Youtube üzerine netnografik bir çalışma*. (Yüksek lisans tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Babaoğlu, C., Kulaç, O. (2021). Salgın döneminde dijitalleşme politikaları ve yükseköğretim sistemine yansımalar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (2), 417-425.
- Bagga-Gupta, S. (2017). Going beyond oral-written-signed-irl-virtual divides. Theorizing languaging from mind-as-action perspectives. *Writing & Pedagogy*, 9 (1), 49-75.
- Bahar, B. (2015). Elektronik ağızdan ağıza iletişimin tüketici satın alma kararlarına etkisi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (609), 63-72.
- Baki, Z. S. (2014). *İnternet folkloru/netlore bağlamında sözlü kültürün dönüşümüne netnografik yaklaşımlar: Katılımcı sözlük örnekleri*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baloğlu, E. (2023). Instagram çağının dijital ebeveynleri: Sharenting bağlamında bir inceleme. *TRT Akademi*, 8 (19), 766-785.
- Başaslan, Z. (2017). *Yeni medya ve ideolojik çevrimiçi sosyal ağ topluluklarında uyma davranışı üzerine netnografi çalışması*. (Yüksek lisans tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Başlar, G. (2016). *Yeni medyada kültürel aktivizm bağlamında mizahın eleştirel kullanımı: 'Bobiler.org' üzerine netnografik bir inceleme*. (Doktora tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Berkay Kocatürk, Ö. (2018). *Şikâyetlerin krallığı: Memnuniyet, sadakat ve şikâyet arasındaki ilişkinin ekşi sözlükte yer alan postlar açısından netnografik analizi*. (Yüksek lisans tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Black, R. W. (2008). *Adolescents and online fan fiction*. Vol. 23. Peter Lang.
- Boellstorff, T., Nardi, B., Pearce, C., Taylor, T. L. (2012). *Ethnography and virtual worlds: A handbook of method*. Princeton University Press.
- Boursier, V., Gioia, F., Coppola, F., Schimmenti, A. (2022). eHealth content-sharing and emotional support among Italian parents of children with Down Syndrome: A qualitative report. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 47 (3), 240-251.
- Bowler, G. M. (2018). *Netnografi: sanal kültürleri ve toplulukları incelemek için tasarlanmış bir yöntem*. (Çev. İlayda Tekirdağlı Korkmaz-Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu). *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*, 25-31. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Bronner, S. J. (2018). *Halk biliminin dijitalleştirilmesi ve sanallaştırılması*. (çev. Şafak Yılmaz, Zehra Bayır). *İnternet folkloru: netlore ve netnografi*. (Hızl. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel, Selcan Gürçayır TekeTuğçe Erdal, Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 45-94.
- Burdick, A., Drucker, J., Lunenfeld, P., Presner, T., Schnapp, J. (2016). *Digital humanities*. MIT Press.
- Bülent Bekki, Y. (2020). *Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik tepkilerin netnografik analizi*. (Yüksek lisans tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)

- Caliandro, A. (2016). *Ethnography in digital spaces: Ethnography of virtual worlds, netnography, & digital ethnography*. Denny, R., ve Sunderland, P. (Ed.) *Handbook of anthropology in business* (pp. 658-679). Routledge.
- Caliandro, A. (2018). Digital methods for ethnography: Analytical concepts for ethnographers exploring social media environments. *Journal of Contemporary Ethnography*, 47 (5), 551-578.
- Cebeci, G. (2014). *Pazar odaklı online toplulukların netnografik analizi: Müzik sektöründe bir araştırma*. (Yüksek lisans tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Cengiz, H., Basaran, S. (2016). Cep telefonu kullanıcılarının tüketici tecrübelerinin değerlendirilmesi: online tüketici yorumları üzerine netnografik bir inceleme. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi= Journal of Consumer and Consumption Research*, 8 (1), 73.
- Çalışır, G., Bayrak, A. (2021). Çevrim içi oyunlarda kadın olmak ‘league of legends’ örneği: siber zorbalık üzerine netnografik bir analiz. Conference: 18th International Symposium Communication in the Millennium.
- Çağlan Bilsel, Ö. (2024). Kolektif zekâ ve spoil etme kavramlarına sosyal medya üzerinden netnografik analizle bakmak. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (44), 91-111.
- Çelik, M. (2022). *Hatırlanabilir turizm deneyimi üzerine netnografik bir inceleme: Çamlıhemşin yaylaları örneği*. (Yüksek lisans tezi). Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alanya.
- Chen, J., Greenier, V., Janes, S. (2023). A netnography of emergent ESOL researcher identity and development in a virtual community of practice. *International Journal of Applied Linguistics*, 33(2), 275-291.
- Dada, M., Muthaly, S., Ali, W. (2022). Relationship between social media promotion and crowdfunding projects by nigerian smes. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14 (3).
- Dalgıç, T. (2019). *Otomotiv sektöründe marka bağlılığı üzerine netnografik bir araştırma: Toyota Türkiye hayran topluluğu örneği*. (Yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Dalgıç, T., Tiltay, M. A. (2020). Otomotiv sektöründe marka bağlılığı: toyota türkiye hayran topluluğu üzerine netnografik bir araştırma. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 331-359.
- de Faria, G. J. A. (2023). “Venezolanos en dourados ms”: um estudo netnográfico de comunidades imigrantes nas redes sociais digitais. *Periferia*, 15, 1-29. E74521-E74521.
- de Jesus Lima, D., Mercado, L. P. L., ve Versuti, A. C. (2022). Online authorship and text production in fan collaborative context. *Revista Educação e Linguagens*, 11 (22), 278-301.
- Demir, Y., Öztürk, M. (2023). Instagram'da yemeğin gösterisi: #foodporn. *Moment Dergi*, 10 (1), 83-107.
- Demircioğlu, G., Dereli, A. B. (2023). *Etnografik ve netnografik araştırma*. Taşdemir, E., ve Dereli, A. B. (Ed.). *İletişimsel Bağlamda Nitel Araştırma: Desenler ve Veri Analizi* (107). Palet Yayınları.
- Dikkaya Kavak, F. (2022). *Sosyal medyada gıda sektörünün netnografi ve metin madenciliği yöntemi ile incelenmesi: Torku markasının Twitter analizi*. (Yüksek lisans tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

- Dyrud, M. A. (2018). “*Eleştirel sorgulama ve internet: şehir efsaneleri ödevi*”. (çev. İrem Yalçın). *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*. (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 185-196.
- Ebardo, R., Suarez, M. T. (2022). Learning affordances of a facebook community of older adults: A netnographic investigation during COVID-19. *Proceedings of the 30th International Conference on Computers in Education*, 140-148.
- Ebren, F. Aydın, G. A., Aydın, Ş. (2021). *Reklam araştırmalarında etnografi ve netnografi tekniklerinin kullanımı*. Karaçor, S. Gençyürek Erdoğan, M., ve Akcan, B. (Ed.). *Reklam araştırmaları* (s. 289-307). Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Erdem, D. (2023). *Sosyal medya kullanıcılarının feminizm algıları üzerine netnografik bir inceleme: Kız başına Instagram hesabı örneği*. (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Eren Çetin, Ş. (2019). *Katılımcı kültür olgusu bağlamında sosyal medya ve çevrimiçi topluluklar: Netnografik bir analiz*. (Doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Eren, S., Yeni, M. (2023). Yerel ürün ve yavaş şehir ilişkisi üzerine bir video analizi. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6 (3), 1068-1082.
- Girgin, O. (2023). Hayran kültürü bağlamında sosyal medya kullanımı: Netflix Instagram hesabı üzerinde La Casa De Papel dizi örneği. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları*, 2 (6), 165-178.
- Gönkek, P., Köker, N., Gençer, R. T. (2021). Dört büyük futbol kulübünün ve taraftarlarının Twitter’deki covid-19 paylaşımlarının netnografik analizi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 521-534.
- Görgüler, Z. (2016). *Yeni toplumsallıklar etrafında yükselen çeviri pratikleri: Türkiye’de tara-çeviri (Manga) içeriklerinin dolaşımı ve netnografik çözümlemeler*. (Doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülmen, G. (2019). *Kullanıcı türevli içeriğin dijital pazarlama stratejilerinde kullanımı: Netnografik bir araştırma örneği*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gün, C. S. (2018). *Kanserli çocuğu olan anne-babaların oluşturduğu sanal topluluklar üzerinden online (çevrimiçi) paylaşımların netnografik yöntemle incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güzel, M., Keskin, S. (2019). Örselenen kimlik için sosyal medyatik ‘iyileşme/normalleşme’: engelli evlilik topluluklarında kimliğin ‘mürüvvetini’görmek. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 420-440.
- Hanell, F., Severson, P. J. (2023). An open educational resource for doing netnography in the digital arts and humanities. *Education for Information*, 39 (2), 155-172.
- Hoşgör, D. G., Güngördü, H., Hoşgör, H. (2023). Netnografik bir şikâyet araştırması: bir özel hastane örneği (2018-2022). *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 9 (1), 25-38.
- Isbell, D. R. (2018). Online informal language learning: Insights from a Korean learning community. *Language Learning & Technology*, 22 (3), 82-102.
- Ito, M. (2013). *Hanging out, messing around, and geeking out: Kids living and learning with new media* (p. 440). The MIT press.
- Kara, T. (2020). Sosyal medyada müşteri bilgi yönetimi: starbucks örneği. *E-Journal of New Media*. 4 (3), 165-175.
- Karahan, S., Nergiz, H. G. (2021). P2P turizm faaliyetlerinde etik değerler: Airbnb örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 305-325.

- Karakaya, Ş. (2019). Sosyolojik araştırma, yöntem ve tekniklerinin sosyal medya üzerinden kullanımı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 37-56.
- Karaviran, C. (2024). *Gelenekselden dijital imgenin dönüşümü: NFT sanatı üzerine netnografik bir analiz*. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kavak, S. (2022). *Yeni medya'da netnografi yöntemi çerçevesinde dijital aktivizm kavramı: "2021 Türkiye orman yangınları paylaşımları"*. (Yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Keskin, A. (2020). Bts veya âşık olunacak erkeklik: Youtube'da netnografik bir analiz. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (6), 4-22.
- Keskin, A. (2023). Sosyolojik açıdan Bts'in müzik sahnesi: "life goes on" performansının analizi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 800-816.
- Keskin, A. (2024). Popülizm ve popülist anlatı: Tiktok'ta netnografik bir analiz. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 157-170.
- Kıarımovı, L. (2023). *Dijital antropoloji perspektifiyle sosyal medya topluluklarını anlamak: Goffman'ın "Vitrin" kavramı çerçevesinde netnografik bir analiz*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- King, S. A. (2018). *İnternet topluluklarının araştırılması: sonuçların raporlanması için önerilen etik kurallar*. (çev. Barış Ulutaş). *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*. (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 33-43.
- Kobak, K. (2020). Sosyal ağların gıda ve beslenme okuryazarlığına etkisi: Gıda dedektifi Instagram hesabı üzerine bir inceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15 (2), 893-922.
- Köker, N. E. (Ed.) (2022). *Sanal topluluklar ve netnografi*. Akademisyen Kitabevi.
- Lindgren, R., McDaniel, R. (2012). Transforming online learning through narrative and student agency. *Educational Technology & Society*, 15 (4), 344.
- Manaloche, M., Epuran, G. (2013). Online communication processes of the european commission on Twitter: A netnographic approach. *Smart 2013: Social Media in Academia: Research and Teaching*. 93-98.
- Maranan, D. S., Schiphorst, T., Bartram, L., Hwang, A. (2013, June). Expressing technological metaphors in dance using structural illusion from embodied motion. *Proceedings of the 9th ACM Conference on Creativity & Cognition*. 165-174.
- Maria, G., Zoi, A., Xanthippi, F., Evagelia, R. (2018). *Folklor araştırması ve yeni zorlukları: etnografiden netnografiye*. (çev. Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu), *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi* (hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Mcneill, L. S. (2018). *İnternetin sonu: sonsuz seçim sağlamasına bir halk tepkisi*. (çev. Tuğçe Erdal.), *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*. (hzl. M. Öcal Oğuz vd.) Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 115-130.
- Mercimek, G. (2021). *Sanal topluluklarda sigara bırakma mücadelesinin netnografik incelenmesi: kadinlarkulubu.com örneği*. (Yüksek lisans tezi). Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
- Musabirov, I., Bulygin, D. (2020). Prototyping text mining and network analysis tools to support netnographic student projects. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 15 (10), 223-232.
- Mutlu, B., Bazarcı, S. (2017). Marka iş birlikleri için yeni bir alan: YouTube içerik üreticileri ve kanal toplulukları üzerine netnografik bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 27, 28-45.

- Mühür, M. (2022). *Nesnelerin interneti: Spekülatif tasarım bağlamında nesne netnografi ile bir betimleme*. (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Nakip, M., Gökmen, A. (2022). Netnografinin muhakemesi ve pazarlama araştırmalarında kullanılması. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 9 (3), 2158-2179.
- Nawi, A., Hussin, Z., Sabri, M. (2023). A netnographic approach to investigating problematic teenagers' language use on social media. *International Journal of Instruction*, 16 (2), 479-492.
- Obus, F. (2021). *Marka kişiliği kavramı bağlamında netnografik bir araştırma: Starbucks ve Kahve Dünyası örneği*. (Yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Obus, F., Eti İçli, G. (2022). Marka kişiliği kavramı bağlamında netnografik bir araştırma: starbucks ve kahve dünyası örneği. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 8 (3).
- Ozan, N. (2024). *Marka sadakati üzerine netnografik bir araştırma: Apple örneği*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Özbölük, T. (2015). *Postmodern tüketici kabileleri ve sanal topluluklar: Netnografik bir araştırma*. (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özbölük, T., Dursun, Y. (2015). Pazarlama araştırmalarında paradigmat dönüşüm ve etnografinin dijital evrimi: Netnografi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (46), 227-247.
- Özkan, E. (2023). Hatırlanabilir turizm deneyiminin oluşumunda müşteri-hizmet personeli etkileşiminin rolü (the role of customer-service personnel interaction in the memorable tourism experience). *Turkish Journal of Marketing*, 8 (3), 75-105.
- Özkan Erciyas, F. (2015). *Marka sadakati oluşturan müşteri deneyimlerinin netnografik analiz ile incelenmesi: Kapadokya bölgesi beş yıldızlı otelleri örneği*. (Yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Özkaya, B. (2013). Halkla ilişkilerde çevrimiçi araştırma tekniklerinin kullanımı. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (7), 9-32.
- Özkaynar, K., Altunışık, R., Yolcu, T. (2019). Siyasal pazarlama için etnografi ve netnografi temelli araştırmaların kullanımına yönelik bir araştırma. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 11 (2), 147-167.
- Özkoçak, L. (2024). Netnografinin medyanın ekonomi politiği bağlamında kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12 (2), 925-938.
- Özkurt, Ö. (2022). *Dijital çağda pazarlama kararları açısından yeni pazar araştırma yöntemlerinden netnografinin kültür kodlarıyla ilişkisi ve bir araştırma*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkurt, Ö. T., Pirtini, S., Yıldırım, Y. O. (2023). Dijital çağda pazar araştırması: Etnografiden netnografiye geçiş sürecinde sanal topluluklar ve bir araştırma. *Turkish Journal of Marketing Research*, 2 (2), 90-108.
- Özmen, S., Keskin, S. (2018). Sosyal medyada öz-temsili ve ötekiliğin 'öteki boyutu': 'karikateist' toplumsali üzerine inceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 533-558.
- Özüdoğru, Ş. (2014). Nitel araştırmanın iletişim araştırmalarında rol ve önemi üzerine bir deneme. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 4 (8).
- Pachler, N., Daly, C. (2011). *Key issues in e-learning: Research and practice*. Bloomsbury Publishing.

- Pajchert, B., Kaczmarczyk, D., Gurba, K. (2019). Applicability of netnography in the analysis of polish vloggers. *Iceri2019 Proceedings*, 10429-10433.
- Paulus, T. M., Lester, J. N. (2016). ATLAS. ti for conversation and discourse analysis studies. *International Journal of Social Research Methodology*, 19 (4), 405-428.
- Sağır, D. (2020). *Çevrimiçi ortamda dinleyici etkileşimlerinin netnografik analizi: Forumtr/müzik örneği*. (Yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Sarıyer, N., Gülmez, B. (2023). Sesimi duy: Üçüncü taraf şikâyet davranışlarının netnografi ile belirlenmesi. *Journal of Awareness*, 8 (4), 487-498.
- Satır, M. E. (2021). Yeni medya ve nostalji: TRT arşiv üzerine bir değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (24), 116-129.
- Saygın, E. P. (2019). *Dijital kabile kültüründe satın alma davranışını etkileyen grup dinamiklerini anlamaya yönelik netnografik bir araştırma*. (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Saygın, E. P., Arca, N. F. E. (2020). Dijital kabile kültüründe satın alma davranışını etkileyen grup dinamiklerini anlamaya yönelik netnografik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (1), 281-303.
- Seçilmiş, E. (2022). *Pazarlama iletişimde dijital platform stratejileri üzerine netnografik bir inceleme: Netflix örneği*. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sejfula, M. (2023). *Biyopolitika bağlamında sosyal medyada beden aşağılama ve beden olumlama: Instagram üzerine netnografik bir inceleme*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Serkan, G. (2023). Netnografi ile müşteri deneyimlerinin incelenmesi: siirt büryanı örneği. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (14), 1-19.
- Sever, Ö. (2020). *Futbolda taraftar şiddeti eril dil kullanımı: Türkiye'deki futbol takımlarının kurumsal Twitter hesaplarına netnografik inceleme*. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sezer, B. (2022). *Bir ifade biçimi olarak annelerin Instagram'da mizahi caps üretimi üzerine netnografik bir inceleme*. (Doktora tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Sezgin, A. A. (2016). Türkiye'de Instagram fenomenleri: Sosyal paylaşım ağlarında inşa edilen yaşamların kültürel analizi. *Journal of International Social Research*, 9 (43).
- Şafak, D. (2017). Etnografi'den netnografi'ye sanal ortamda kurşun dökme:" sen bi kurşun dökür". *Milli Folklor*, 29 (116).
- Şahin, G. (2023). *Sivas ve Afyonkarahisar illeri için netnografik bir araştırma: Tüketici deneyimlerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Şahin, G., Şahin, D. (2023). Sivas ve Afyonkarahisar illeri için netnografik bir araştırma: tüketici deneyimlerinin incelenmesi. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 42-60.
- Şeker, C. (2023). *Türkiye'de aşı karşıtlığı sosyal medya üzerinden nasıl yayılıyor?: Netnografi yöntemi ile aşı karşıtlığı ölçeği geliştirilmesi*. (Doktora tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şenkardeş, İ. Ç. G. (2023). Blokzincir tabanlı merkeziyetsiz platformların sosyal medya iletişimde yarattığı paradigma değişimi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (65), 1-17.

- Şimşek, B., Şimşek, G. (2021). Influencer marketing on social networks: Influencer motives and their perceived authenticity. 4th International "Communication in The New World" Congress.
- Tiryaki, S., Karakuş, M. (2023). Türkiye’de kadın futbolcuların Instagram’da benlik sunumu. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (2), 969-982.
- Tokay Argan, M., Demiray, S., Mersin, S. (2019, Aralık 12-13). Kadın sağlığı, sanitasyon ve sürdürülebilirlik bağlamında menstrual kapkullanımına yönelik netnografik bir çalışma [Tam Metin]. 4th International Congress Onwoman And Child Health And Education, Ankara, s. 311-313.
- Uca, S., Karahan, S. (2022). Çevrimiçi rehberli sanal turlara katılan ziyaretçi deneyimleri: Airbnb örneği. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 4 (2), 108-122.
- Uğur, İ. (2018). *Netnografi tekniği ile şehir otellerinde hizmet kalitesi algısı ölçeği geliştirilmesi: Ankara ilinde 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri üzerine bir uygulama*. (Doktora tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Uslu, G. (2023). *Gönüllü gözetim bağlamında gerçekleşen dijital dilencilik: Tiktok kullanıcı profilleri üzerine bir netnografi çalışması*. A. B. Darı (Ed.). *Dijital Çağda Medya Araştırmaları*, (115-143). Paradigma Akademi.
- Uslu, Ş. (2023). *Üretiminden dağıtımına dijital korsan kitaplar: Netnografik bir alan araştırması*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, F. V. (2023). Tripadvisor ziyaretçi yorumları ile hatay arkeoloji müzesi’nin depremler öncesi durumunun değerlendirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(İhtisaslaşma), 18-41.
- Wallace, R., Costello, L., Devine, A. (2018). Exploring sense of community among early childhood education and care professionals through the Supporting Nutrition for Australian Childcare (SNAC) website. *Australasian Journal of Early Childhood*, 43 (4), 23-32.
- Wang, F. Wang, F., Lin, Z. (2024). ‘There are no restrictions on me’: A netnographic approach to amateur subtitling from the perspective of translanguaging. *International Journal of Multilingualism*, 1-19.
- Yazan, B. (2015). Adhering to the language roots: Ottoman Turkish campaigns on Facebook. *Language Policy*, 14, 335-355.
- Yetim, G., Dursun, M. T., Argan, M. (2021). Boş zaman seyahatleri temelinde airbnb deneyimlerine netnografik bir bakış. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20 (3), 1524-1540.
- Yetim, G., Buran, İ., Argan, M., Özer, A. (2021). Vejetaryen olmak ya da olmamak: Netnografik perspektiften vegan-vejetaryen sanal toplulukları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (3), 1193-1217.
- Yıldırım, İ. (2022). *İnternet folkloru / netlore ve kültür endüstrisi bağlamında Age of Wushu adlı çevrim içi bilgisayar oyunu üzerine netnografik incelemeler*. (Yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yıldırım, Y. (2022). *Alternatif gazetecilik platformu olarak Youtube: Cüneyt Özdemir ve Nevşin Mengü Youtube haber kanalları üzerine netnografik bir analiz*. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.